

Dr. sc. Goran Tomašević*
Mr. sc. Matko Pajčić**

SUBJEKTI U KAZNENOM POSTUPKU: PRAVNI POLOŽAJ ŽRTVE I OŠTEĆENIKA U NOVOM HRVATSKOM KAZNENOM POSTUPKU

Pravni položaj žrtve i oštećenika u kaznenom postupku doživljava posljednjih desetljeća vrlo dinamičan razvoj. Prijedlog novog hrvatskog Zakona o kaznenom postupku potvrđuje je takve teze, budući da donosi čitav niz novih prava tih procesnih subjekata. Nakon određenja pojmova žrtve i oštećenika, autori u radu iznose kratak povijesni prikaz razvitka njihova pravnog položaja u kaznenom postupku. Različiti sustavi sudjelovanja žrtve u kaznenom postupku izloženi su u sljedećem odjeljku, nakon čega slijedi prikaz nekoliko najvažnijih međunarodnih dokumenata koji se bave pitanjem prikladnog pravnog položaja žrtve i oštećenika u kaznenom postupku. Središnji dio rada prikazuje pravnog položaja žrtve i oštećenika u važećem Zakonu o kaznenom postupku te u Prijedlogu Zakona o kaznenom postupku iz 2008. godine, njihova usporedba te prikaz promjena. Pitanje naknade žrtvama kaznenih djela, zbog svoje važnosti, a i zbog donošenja novih propisa koje uvode naknadu žrtvi kaznenog djela od države, razmotreno je posebno. Autori na kraju iznose zaključna razmatranja o položaju tih subjekata u postupku s prijedlozima de lege ferenda.

1. UVOD

Pravni položaj žrtve kaznenog djela u dugoj povijesti kaznenog prava doživio je velike promjene. Od početnih oblika kaznenog postupka, gdje je žrtva bila ujedno i stranka u postupku kao ovlašten tužitelj, podržavljenjem kaznenog postupka njezin je položaj slabio da bi se na kraju sveo praktično

* Dr. sc. Goran Tomašević, redoviti profesor na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta u Splitu

** Mr. sc. Matko Pajčić, asistent na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta u Splitu

samo na ulogu svjedoka, bez značajnijih procesnih prava koja uživaju stranke.¹ No, posljednjih nekoliko desetljeća zanimanje za položaj žrtve raste, a s tim zanimanjem dolazi i do postupnog poboljšavanja njezina položaja u kaznenom postupku. U hrvatskom kaznenom procesnom pravu žrtva kaznenog djela i oštećenik tradicionalno uživaju dosta povoljan pravni položaj, u usporedbi s većinom stranih zakonodavstava.

Budući da su temeljne odrednice pravnog položaja žrtve kaznenog djela u određenoj mjeri vezane uz model i temeljna obilježja kaznenog postupka, zanimljivo je razmotriti je li se i u kojoj mjeri pravni položaj žrtve promijenio novim Prijedlogom Zakona o kaznenom postupku koji donosi radikalne promjene, u prvom redu ustroja prethodnog postupka. No, čak i kad strukturalne promjene kaznenog postupka ne dovode do promjene temeljnog modela sudjelovanja žrtve u postupku, u svakoj reformi ima prostora za poboljšavanje modela koji se zadržava.

2. POJAM ŽRTVE I OŠTEĆENIKA

Sukladno važećim odredbama *Zakona o kaznenom postupku (ZKP/97)*,² "oštećenik je osoba čije je kakvo osobno ili imovinsko pravo kaznenim djelom povrijeđeno ili ugroženo (čl. 170. st. 1. t. 5. ZKP). U našoj pravnoj teoriji pojam oštećenika nije sporan - ističe se kako je određen s tri elementa: (1) pravom kao objektom povrede ili ugrožavanja, (2) zakonskim obilježjima kaznenog djela i (3) konkretnim počinjenjem kaznenog djela.³ Pri tome se pojašnjava kako počinjenjem kaznenog djela ne mora nastupiti povreda prava oštećenika, već je dovoljno postojanje konkretne opasnosti za nastupanje povrede. Povrijeđeno ili ugroženo pravo oštećenika može biti kako osobno (npr. pravo na život, na slobodu ili na nepovredivost doma), tako i bilo koje imovinsko pravo.⁴ To znači da oštećenik u kaznenom postupku može, uz fizičku, biti i pravna osoba.

¹ Kao dokaz navedenog služi nam činjenica da Ustav RH nigdje ne spominje žrtvu kaznenog djela ili oštećenika, dok jamči određena temeljna prava okrivljenika, poput presumpcije nedužnosti.

² Sada važeći *Zakon o kaznenom postupku (ZKP/98)* objavljen je u NN br. 110/97, a stupio je na snagu 1.1.1998. Do danas je u više navrata mijenjan i dopunjavan. Izlaganja se temelje na redakcijski pročišćenom tekstu objavljenom u radu: *Krapac, D.: Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupovnog prava, VII., izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2008.*

³ *Pavišić, B., Komentar Zakona o kaznenom postupku, V. izdanje, Rijeka, 2007., str. 71.*

⁴ Što se tiče stjecanja statusa oštećenika, Vrhovni je sud u jednoj odluci istaknuo da podnositelj kaznene prijave tom radnjom ne stječe svojstvo oštećenika niti svojstvo oštećenika kao tužitelja. *Pavišić, Berislav, Komentar Zakona o kaznenom postupku, V. izdanje, Rijeka, 2007., str. 71.*

Pojam žrtve u pozitivnom hrvatskom kaznenom procesnom pravu nije određen. Navest ćemo stoga nekoliko definicija žrtve koje se navode u hrvatskoj viktimološkoj literaturi: "Žrtva kaznenog djela u širem smislu je svaka ona osoba, pravna ili fizička, kojoj je neposredno ili posredno neko dobro ili pravo kaznenim djelom ugroženo, povrijeđeno ili uništeno. Žrtva kaznenog djela u užem (pravom) smislu jest svaka ona fizička osoba, kojoj je neko dobro ili pravo kaznenim djelom izravno ugroženo, povrijeđeno ili uništeno."⁵

Iz navedenog možemo zaključiti da pojmovi žrtva i oštećenik u pozitivnom pravu i pravnoj literaturi u bitnim crtama imaju isto značenje,⁶ no valja pritom primijetiti da je izraz žrtva više materijalnopравни i kriminološki, dok je izraz oštećenik tradicionalno više procesnopravne prirode.⁷ Ti pojmovi mogli bi se koristiti i ravnopravno, kao sinonimi, ali samo kad uporaba jednog od tih pojmova u pravu ne bi bila pravno uređena. No, budući da važeći ZKP predviđa uporabu samo izraza oštećenik, uporaba isključivo tog izraza u kaznenom postupku je nužna. Prijedlog ZKP/08 definira i razlikuje oba izraza te se stoga navedeni izrazi nipošto ne mogu koristiti kao sinonimi.

Kad se govori o žrtvi kaznenog djela, valja napomenuti da se u zakonskim tekstovima, a i u velikom dijelu pravne teorije, ne upozorava da je ta osoba tek "presumptivna žrtva" kaznenog djela. Iako za okrivljenika vrijedi presumpcija nedužnosti, tj. pretpostavlja se da okrivljenik (osoba protiv koje se vodi kazneni postupak zbog postojanja osnovane sumnje da je počinila određeno kazneno djelo) nije počinitelj tog kaznenog djela, slična pretpostavka ne postoji za žrtvu kaznenog djela. Dakle, nigdje u pravnim propisima ne postoji pretpostavka da osoba na štetu koje je, prema navodima iz optužnog akta, počinjeno kazneno djelo nije žrtva dok se to ne dokaže pravomoćnom osuđujućom presudom kojom je utvrđeno počinjenje kaznenog djela od okrivljenika na štetu te osobe.

U nastavku ovog rada koristit ćemo se izrazom "oštećenik" kad govorimo o položaju te osobe u procesnim propisima općenito, a izrazom "žrtva" kad

⁵ Šeparović, Z., *Viktimologija: studije o žrtvama*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1987. str. 99. Navedene definicije odnose se samo na žrtvu kaznenog djela. U najširem konceptu znanosti o žrtvama, viktimologije, žrtvama se smatraju sve osobe koje su odnosno prava kojih su nekim činom, propustom, nesrećom ili prirodnim događajem ugrožena, oštećena ili uništena. Više o tome, kao i o drugim (iracionalnim te figurativnim) pojmovima žrtve, v. *ibid.*, str. 19-24.

⁶ Pojmovi "žrtva kaznenog djela" i "oštećenik" i u pravopolitičkim diskusijama i u općoj javnosti upotrebljavaju se gotovo kao sinonimi, pri čemu u političkom rječniku emocionalna riječ "žrtva" ima prednost pred stručnom oznakom "oštećenik".

⁷ Ovaj zaključak vrijedi i za poredbenu pravnu literaturu. Usp. *Kai-Yuan W.*, *Die Rechtsstellung des Verbrechensopfers im staatlichen Strafverfahren am Beispiel der Nebenklage*, Frankfurt am Main [u.a.], Lang, 2007., str. 7. Autor objašnjava da su s pojmom "oštećenik" više povezana pitanja pravnog položaja u okviru postupka, mogućnosti utjecaja na tijek postupka i dokazni postupak.

govorimo o njihovu pravnom položaju u materijalnom kaznenom pravu ili kaznenom pravu u širem smislu riječi. Kad bude govora o rješenjima u Prijedlogu ZKP/08, upotrebljavat ćemo navedene izraze sukladno njihovu zakonskom određenju i razlikovanju među navedenim pojmovima.

3. POVIJESNI RAZVITAK POLOŽAJA ŽRTVE I OŠTEĆENIKA

Razvoj kaznenog procesnog prava dugo je vremena išao u smjeru “podržavljenja” i suzivanja njegova opsega i cilja na razjašnjavanje sumnje o počinjenju djela te izricanja sankcije kad bi se dokazalo da je okrivljenik počinio kazneno djelo.

U skladu s tim, i kaznenopravna teorija i praksa dugo su se vremena u prvom redu bavile pitanjem kako okrivljeniku osigurati pravičan postupak te kako ga zaštititi od neopravdanih zahvata državnog aparata u njegova prava i slobode. Naprotiv, interesi i pravni položaj žrtve kaznenog djela bili su tek rubno pitanje. Kriminalnopolitička diskusija bila je stoga orijentirana prema počinitelju. Takav stav opravdavao se mišljenjem da je svrha kaznenog postupka utvrditi je li okrivljenik počinio kazneno djelo za koje ga se tereti te u slučaju pozitivnog utvrđenja izreći sankciju. Žrtva je bila značajna samo kao izvor saznanja, tj. kao svjedok koji je dužan surađivati s državnim organima koji sudjeluju u kaznenom postupku kako bi pomogao ostvarenju državnog prava na kažnjavanje osoba koje su prekršile norme materijalnog kaznenog prava.

No, posljednjih godina dolazi do promjene, tj. do spoznaje da nije primjereno pravno uvažavati samo interese počinitelja kaznenog djela, tj. jamčiti standarde njegove obrane, već da je potrebno, u mjeri u kojoj je to primjereno i moguće, pravno uvažiti i interese žrtve kaznenog djela. Ova “renesansa žrtve kaznenog djela u državnom kaznenom postupku”, kao jedna od najznačajnijih tendencija suvremenog kaznenog procesnog prava, dovela je do diskusije o načelnim pravnodogmatskim i pravnopolitičkim pitanjima.^{8,9}

⁸ Ibid., str. 1-2.

⁹ No, povratak žrtve u kazneni postupak nije dočekan aklamacijom. Ne samo u redovima praktičara već i pravnih teoretičara postojala su i još uvijek postoje oštra protivljenja “ulasku” ili uvođenju aktivnih, pa čak i pasivnih postupovnih prava žrtve u kaznenom postupku. Takva protivljenja osobito su snažna u državama u kojima je žrtva tradicionalno u znatnoj mjeri isključena iz sudjelovanja u postupku, osim kao svjedok, kao što je to riječ o državama anglo-američkog pravnog kruga. Načelan stav velikog dijela američke pravne teorije vidljiv je iz pisma koje je 1997. godine 450 profesora pravnih fakulteta podnijelo Odboru za pravosuđe Senata SAD-a, u kojem su se protivili predloženom saveznom Amandmanu o pravima žrtava (Victims’ Rights Amendment). U tom prijedlogu bilo je predviđeno unošenje nekih novih prava žrtve, koja nisu nipošto “revolucionarna”, a od kojih su mnoga već dugo prisutna u hrvatskom KPP-u, primjerice pravo nazočnosti žrtve suđenju. *O’Hara, Erin A.*, Victim Participation in the

Može se kazati da je takav razvoj kaznenog procesnog prava, u spomenutom smjeru “podržavljenja”, i pored nekih slabosti donio mnogo više pozitivnih učinaka, osobito u pogledu ostvarenja sustavnog kaznenog progona, jednakog postupanja prema svima i ostvarenja načela vladavine prava.¹⁰

U hrvatskom kaznenom procesnom pravu položaj oštećenika tradicionalno je značajno povoljniji nego u većini poredbenopravnih zakonodavstava. Karakteristika je tog razvoja stalno unapređenje položaja oštećenika kao samostalnog procesnog subjekta u kaznenom postupku. Svaki novi zakon ili njegova svaka značajnija izmjena u pravilu su donosili uvođenje novih prava oštećenika ili proširivanje postojećih, uz istovremeno nastojanje za očuvanjem brzine i učinkovitosti kaznenog postupka.¹¹

Austrijski ZKP iz 1873. godine značajan je jer se primjenjivao u Istri i Dalmaciji sve do 1929. godine, ali i zbog toga što je taj zakon bio model za brojne kasnije hrvatske kaznene procesne zakone. Taj je zakon predviđao institut supsidijarne tužbe, no progon je mogao preuzeti samo onaj oštećenik koji je podnio imovinskopravni zahtjev.¹² U Hrvatskoj i Slavoniji od 1854. godine bio je na snazi austrijski zakon inkvizitornog tipa iz 1853. godine. S obzirom na njegova inkvizitorna obilježja, jasno je da nije moglo biti ni govora o postojanju instituta supsidijarnog tužitelja.¹³ Hrvatski Kazneni postupnik iz 1875. godine, koji je važio na području kontinentalne Hrvatske i Slavonije, preuzeo je institut supsidijarnog tužitelja po uzoru na austrijski zakon iz 1873. godine, uz nešto šire mogućnosti podnošenja zahtjeva u pogledu kruga ovlaštenih oso-

Criminal Process, 13 Journal of Law and Policy, (2005), str. 230-231. Vrlo zanimljivo gledište pozadinskih uzroka ponovnog “otkrivanja” žrtve u kaznenom pravu daje *Albrecht*. Tvrdi da je na djelu funkcionalizacija žrtve kaznenog djela, dakle jačanje položaja žrtve u kaznenom pravu, kako bi se postigli neki drugi ciljevi. Među više nabrojanih razloga ističe se i motiv racionalizacije sredstava pravosuđa, prebacivanja dijela poslova s države na privatni sektor i dr. Navodi da država, privilegirajući privatnu inicijativu u kaznenom pravu (medijacija i ostali oblici konsenzualnog djelovanja žrtve i počinitelja), nastoji sa sebe zbaciti odgovornosti koje su vezane uz posjedovanje monopola na rješavanje kaznenih sporova. *Albrecht, Peter-Alexis, The Functionalization of the Victim in the Criminal Justice System, Buffalo Criminal Law Review 3 (1999-2000), str. 105-106.*

¹⁰ *Höynck* stoga ističe da čak i djelomično okretanje smjera tog razvoja kroz otvaranje kaznenog postupka za sudjelovanje trećoj osobi, osobno oštećenoj kaznenim djelom, te, sukladno tome, ponovno smanjenje razlika između kaznenog i građanskog sudovanja, ima svoju cijenu. *Höynck, T., Das Opfer zwischen Parteirechten und Zeugenpflichten, Nomos, 2005., str. 187.*

¹¹ *Kraus, B., Oštećenik u krivičnom postupku sa posebnim osvrtom na ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u adhezionom postupku, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, vol. 20., br. 4/1982., str. 514.*

¹² *Krapac, D.; Lončarević, D., Oštećenik kao tužitelj u krivičnom postupku, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb 1985., str. 20.*

¹³ *Ibid.*

ba.¹⁴ Prvi jugoslavenski kaznenoprocenjski zakon, Zakon o sudskom krivičnom postupku iz 1929. godine, u velikoj je mjeri preuzeo rješenja hrvatskog zakona iz 1875. godine, pa tako i u pogledu supsidijarne tužbe.¹⁵

U prvom zakonu u socijalističkoj Jugoslaviji, Zakonu o krivičnom postupku iz 1948. godine, oštećenik je bio bez mogućnosti nadzora nad radom državnog odvjetnika, a imovinskopravni zahtjev mogao je postaviti samo do početka glavne rasprave. To je bila posljedica središnje uloge javnog tužitelja koja je, kao i mnoga druga rješenja tog zakona, bila nadahnutu sovjetskim kaznenim procesnim pravom.¹⁶

Zakonik o krivičnom postupku iz 1953. godine donio je veliko poboljšanje položaja oštećenika. U zakon je ponovo uveden institut supsidijarnog tužitelja te je produljena mogućnost postavljanja imovinskopravnog zahtjeva sve do završetka glavne rasprave. Nadalje, prvi put su predviđene mjere osiguranja imovinskopravnog zahtjeva.¹⁷

Oštećenik koji nije stranka (oštećenik u užem smislu) mnoga je procesna prava aktivnog sudjelovanja u postupku kojima pomaže ostvarivanju ciljeva kaznenog progona prvi put dobio Novelom Zakonika o krivičnom postupku iz 1967. godine. Oštećenik je dobio pravo razgledati spise istrage, u istrazi predložiti izvođenje određene istražne radnje, pravo nazočnosti očevidu i ispitivanju vještaka u prethodnom postupku. Na glavnoj raspravi oštećenik je dobio pravo predlaganja da se izvide nove činjenice i novi dokazi.¹⁸

Daljnje poboljšanje položaja oštećenika, kako oštećenika koji je stranka u kaznenom postupku, tako i oštećenika u užem smislu, nastupilo je stupanjem na snagu novog Zakona o krivičnom postupku 1977. godine. Propisana je obveza suda da okrivljenika i drugog sudionika u postupku pouči o pravima koja mu pripadaju i posljedicama propuštanja radnje, ako bi navedeni sudionik mogao iz neznanja propustiti neku radnju u postupku. Riječ je o općoj odredbi koja se, pored okrivljenika, odnosi prvenstveno na oštećenika, što je i konkretizirano drugim odredbama kojima je propisana obveza suda, a u nekim slučajevima i javnog tužitelja da oštećenika obavijeste o pravima koja mu u određenoj situaciji pripadaju.¹⁹ Prvi put predviđena je i mogućnost da supsidijarnom tužitelju, koji s obzirom na svoje imovinsko stanje ne može podmiriti troškove zastupanja, sud može postaviti opunomoćenika, ako se postupak vodi za teže kazneno djelo, a sud smatra da je to u interesu postupka. Oštećenika se obavještava i o ispitivanju svjedoka i vještaka, kao i o očevidu

¹⁴ Ibid., str. 23-24.

¹⁵ Ibid., str. 29-30.

¹⁶ Ibid., str. 32.

¹⁷ Kraus, op. cit. u bilj. 11, str. 514.

¹⁸ Sva navedena prava zadržana su i u važećem ZKP-u i u Prijedlogu.

¹⁹ Ibid.

i rekonstrukciji događaja, kad se te procesne radnje obavljaju izvan glavne rasprave. Povećana je i mogućnost nazočnosti oštećenika izvođenju dokaza na glavnoj raspravi; u tu svrhu uvedeno je ispitivanje oštećenika kao svjedoka na početku dokaznog postupka. U žalbenom postupku, novo vrlo važno pravo oštećenika i njegova opunomoćenika jest pravo nazočnosti raspravi pred drugostupanskim sudom.²⁰

Zakon o kaznenom postupku iz 1997. godine uglavnom je u pogledu prava oštećenika zadržao odredbe prijašnjeg zakona; prikaz tih odredbi naveden je u posebnom odjeljku ovog rada.

4. NAČINI SUDJELOVANJA OŠTEĆENIKA U KAZNENOM POSTUPKU

U pravnoj teoriji nailazimo na mnogobrojne podjele kaznenih postupka, ovisno o kriteriju podjele.²¹ Tako bismo, koristeći se kao kriterijem oblikom sudjelovanja žrtve/oštećenika u kaznenom postupku, mogli izvršiti podjelu na kaznene postupke u kojima je žrtva ovlašteni tužitelj, tj. stranka, zatim kaznene postupke koji žrtvu potpuno isključuju iz sudjelovanja u postupku, osim u ulozi svjedoka, te razne mješovite modele kojih je glavna karakteristika da žrtva nije stranka, ali nije ni svedena samo na ulogu svjedoka, već ima određena, manja ili veća, aktivna postupovna prava kojima se može koristiti s ciljem ostvarenja svoga interesa, istovremeno pomažući kazneni progon.²²

²⁰ Navedena prava bila su regulirana u čl. 59. st. 4., čl. 60. st. 5., čl. 65. st. 2., čl. 284. st. 3., čl. 313., st. 2., čl. 330. st. 3., čl. 354., čl. 356. st. 5. Zakona o krivičnom postupku iz 1977. godine. Kraus ističe da takav razvojni put kaznenog procesnog prava u pogledu položaja oštećenika u kaznenom postupku ima puno opravdanje, budući da je u skladu s individualno i društveno opravdanim težnjama oštećenika da počinitelj kaznenog djela bude osuđen i kažnjen te da mu šteta nastala kaznenim djelom bude naknađena, ali i da korištenje navedenih prava od oštećenika pridonosi točnom utvrđivanju činjeničnog stanja, a time i pravilnosti sudske odluke. Ibid., str. 523.

²¹ Uz neizostavnu "tradicionalnu" podjelu na akuzatorni, inkvizitorni i mješoviti kazneni postupak, zanimljivo je spomenuti i podjelu *Damaške*, sačinjenu ovisno o modelu države i kriterijima ustroja upravnih organizacija, u koje u širem smislu pripada i pravosuđe. Kombinacijom dvaju tipova država, aktivističke i reaktivističke, te dvaju tipova modela upravnih organizacija, hijerarhijskog i paritetnog (koordinacijskog), autor razlikuje četiri tipa postupaka. *Damaška, M., R.*, Lica pravosuđa i državna vlast: usporedni prikaz pravosudnih sustava, Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2008.

²² Kad govorimo o redovitom kaznenom postupku koji se vodi za teža kaznena djela, dominantan je bipolarni model država-okrivljenik. No, sve su brojnije pristalice uspostave trodimenzionalnog, trostranog odnosa između počinitelja, žrtve i društva. Navedeno pitanje može li se bipolarna struktura postupka (država-okrivljenik) pretvoriti u trokut triju suprotstavljenih subjekata (država, okrivljenik, žrtva) sve se češće postavlja. *Be loaf, Douglas E.*, Third Model of Criminal Process: The Victim Participation Model, *Utah Law Review* (1999), str. 290.

Izbor određenog modela strukture kaznenog postupka nužno određuje i bitna obilježja položaja žrtve u kaznenom postupku.

U sustavu kaznenog postupanja jedne države moguće je, a često je i pravilo, postojanje različitih modela. U hrvatskom kaznenom procesnom pravu vođenje kaznenog postupka u kojem se kazneni progon provodi po privatnoj tužbi primjer je prvonavedenog tipa postupka, jer je žrtva u tom postupku uvijek stranka.²³ Isto vrijedi i za postupak u kojem je ovlaštenu tužitelj oštećenik koji je preuzeo kazneni progon od državnog odvjetnika. Vođenje kaznenog postupka po službenoj dužnosti i na temelju prijedloga oštećenika ubrajamo u mješovite modele budući da je u njima oštećenik ne samo svjedok već ima i prava “nuzgrednog tužitelja”.²⁴

Kazneni postupak koji se vodi u povodu počinjenja konkretnog kaznenog djela može prijeći iz jedne u drugu kategoriju, kao što je to slučaj kad oštećenik preuzme kazneni progon od državnog odvjetnika ili kad državni odvjetnik preuzme natrag provedbu kaznenog progona od supsidijarnog tužitelja.

U suvremenim pravnim sustavima model u kojem je žrtva jedini ovlaštenu tužitelj za sva kaznena djela (isključivo prihvaćanje sustava privatne tužbe u pogledu određivanja ovlaštenog tužitelja) više nije zastupljen. To je posljedica “podržavljenja” kaznenog postupka općenito, a osobito činjenice da je država u pretežnoj mjeri preuzela provedbu kaznenog progona od žrtve kaznenog djela, sukladno načelu oficijelnosti. Danas su u postupcima za teža kaznena djela za koja postoji javni interes da ih se suzbija i da se kažnjavaju počinitelji dominantni mješoviti modeli, uz određen broj zakonodavstava u kojima je žrtva kaznenog djela još uvijek samo svjedok. Dakle, danas određeni broj procesnih prava žrtvu sasvim isključuje od aktivnog sudjelovanja u postupku, svodeći je isključivo na položaj svjedoka, dok procesni zakoni većine država žrtvi daju određena dodatna prava, koja u pravilu imaju funkciju pomaganja kaznenom progonu i omogućivanja žrtvi da izrazi svoje interese.²⁵

²³ Kazneni postupak u kojem je oštećenik preuzeo kazneni progon te, kao supsidijarni tužitelj, obavlja kazneni progon teško je svrstati u neku od navedenih kategorija.

²⁴ Kod kaznenih djela koja se progone na temelju prijedloga oštećenika to pravo oštećenika, o kojem ovisi kazneni progon, dodatni je argument za ubrajanje tog tipa postupka u mješoviti model.

²⁵ Poredbeni prikaz načina sudjelovanja žrtve u kaznenom postupku u engleskom, saveznom švicarskom i njemačkom kaznenom procesnom pravu daje *Höynck*. Englesko pravo najdosljednije slijedi model isključenja žrtve kaznenog djela iz formalnog kaznenog postupka. To je posljedica snažne bipolarizacije kaznenog postupka zamišljenog kao spor ravnopravnih stranaka, pri čemu za žrtvu, kad nije u ulozi tužitelja, nema mjesta. Žrtva je, što se procesno-pravne strane tiče, ograničena na ulogu svjedoka te ne može kazneni progon ni spriječiti niti može primorati tužitelja na njegovu provedbu. Švicarsko je kazneno procesno pravo, barem što se tiče uloge žrtve u kaznenom postupku, suprotnost engleskom modelu isključivanja žrtve iz kaznenog postupka. Žrtva ima pravo izbora: može se potpuno povući iz postupka ili preuzeti odgovornu aktivnu ulogu u postupku. Njemačko pravo mješavina je navedenih modela. Iako

U svim pravnim sustavima nastoji se istaknuti da je, čak i kad žrtva sudjeluje u postupku, kazna državna i da kazneni postupak ne služi pojedinačnim interesima žrtve. Gotovo svim suvremenim modelima sudjelovanja žrtve u kaznenom postupku zajedničko je i to da pokušavaju isključiti svaki mogući utjecaj žrtve na izbor vrste i mjere sankcije.²⁶

U teoriji nailazimo na mnogobrojne argumente za ili protiv isključenja žrtve iz aktivne uloge u kaznenom postupku. U prilog isključenja žrtve tako se navodi da u tom slučaju ne dolazi do slabljenja svjedočke uloge žrtve i žrtva ne mora snositi odgovornost za ishod postupka. Time se ujedno smanjuje i opasnost za oštećenika da bude izložen pritisku ili osveti. Istovremeno se olakšava usredotočenje na brigu za oštećenika izvan kaznenog postupka, kad je jasno da takve brige nema u kaznenom postupku.²⁷ Isključivanje žrtve iz kaznenog postupka može biti u interesu žrtve, budući da ono pojačava obvezu države brinuti se o kaznenom progonu.²⁸

No pored navedenih "strategijskih" razloga, najvažniji razlozi, pravni razlozi, koji u velikoj mjeri postavljaju granice postupovnopravnog sudjelovanja žrtve, jesu državni zahtjev za kažnjavanjem, pravo na vršenje kaznenog progona i određena pravnodržavna načela kaznenog postupka.²⁹

Pored pitanja državnog zahtjeva za kažnjavanjem, protiv pojačane uloge žrtve u kaznenom postupku navodi se i argument da bi takva uloga žrtve bila u protivnosti s nekim temeljnim načelima kaznenog postupka.³⁰ Pojačana

je i ovdje kazneni postupak zamišljen bipolarno, od načelnog isključenja žrtve ipak se na pojedinim mjestima odustaje. *Höynck*, op. cit. u bilj. 10, str. 184-185. Autorica ističe da na pitanje koji bi sustav, iz perspektive žrtve, valjalo favorizirati nije jednostavno odgovoriti. Utjecaj na odgovor na to pitanje ima i pravna kultura određene zemlje i shvaćanja o ulozi kaznenog postupka u društvu kao i povijesna rješenja. *Ibid.*, str. 187.

²⁶ *Ibid.*, str. 188.

²⁷ *Ibid.*, str. 199.

²⁸ Prepreka poboljšavanju pravnog položaja žrtve i oštećenika u suvremenom kaznenom postupku jest i sama bipolarna struktura "državnog" kaznenog postupka gdje za aktivniju ulogu trećeg jednostavno nema previše mjesta. Usredotočivanje kaznenog postupka na razjašnjavanje sumnje o počinjenju kaznenog djela i sankcioniranje počinitelja, povezano sa sve jačim pritiskom zahtjeva za procesnom ekonomijom, također ne pridonosi uvođenju aktivnijeg položaja žrtve u kaznenom postupku. *Ibid.*, str. 187.

²⁹ *Ibid.*, str. 199.

³⁰ *Schunemann* zauzima veoma kritično stajalište prema suvremenim pokušajima pretvaranja žrtve kaznenog djela u stranku ili barem procesnog subjekta koji raspolaže procesnim pravima koja ga približavaju statusu stranke. Objašnjava pogubnost takvog pristupa i na području kaznenog materijalnog i na području procesnog prava u zemljama kontinentalne pravne tradicije. Tvrdi da državno odvjetništvo, iako je formalno dužno jednaku pažnju poklanjati činjenicama koje idu u prilog okrivljeniku kao i činjenicama koje ga terete, u praksi nastupa kao stranka protivnik okrivljenika te relativno agresivno promiče interes kaznenog progona. Sudac, s druge strane, ima aktivnu ulogu u dokazivanju, što uključuje i ispitivanje svjedoka i okrivljenika. No, sudac ispituje svjedoka i okrivljenika sukladno svojim hipotezama o događaju koje je najvećim dijelom stekao čitajući spis istrage sastavljen od državnog odvjetništva. Ističe

uloga žrtve u postupku mogla bi dovesti do moguće promjene atmosfere, a također bi otežala, a često i onemogućila konsenzualno okončavanje kaznenog postupka. Zaista, procesnopravno uključivanje žrtve u postupak (za koju ne vrijedi nikakva presumpcija "ne-žrtve", tj. presumpcija da nije žrtva dok se kazneno djelo ne dokaže, koja bi bila korelativ presumpciji okrivljenikove nedužnosti), prejudicira na određeni način da je ta osoba zaista žrtva kaznenog djela, tj. da je kazneno djelo zaista i počinjeno.³¹

U suvremenoj pravnoj literaturi navode se brojna opravdavanja za zahtjeve žrtve na postupovna prava, pomoć i obeštećenje.³² Ističe se da žrtva ima prava na zadovoljenje imovinskih interesa radi naknade štete nastale kaznenim djelom te na zaštitu od sekundarne viktimizacije.³³ Pravo na poštovanje i priznanje njezina prava da se uvjeri u funkcioniranje državnog sustava sankcioniranja počinitelja te vezano s tim povrat njezina osjećaja sigurnosti također bi, navodi se, trebali biti ciljevi kaznenog pravosuđa.³⁴ Poboljšanje tog položaja trebalo bi se očitovati prvenstveno u poboljšanju procesnopravnog položaja žrtve u kaznenom postupku, ali i poboljšanju položaja žrtve u adhezijском postupku kao i općenito većoj potpori žrtvi kako bi se ublažile posljedice (uključujući i psihičke) kaznenog djela.³⁵

U literaturi nailazimo i na pokušaje da se odrede neka načela kojih se treba pridržavati kad je riječ o određivanju granica aktivnog sudjelovanja oštećenika u kaznenom postupku.³⁶ Prvenstveno, mogućnosti obrane okrivljenika ne bi smjele biti, barem ne znatnije, oslabljene pravnim položajem žrtve kaznenog djela. Isto tako, ne smije se suviše odustati od obveze obuhvatnog razjašnjenja stvari, tj. točnog utvrđivanja činjeničnog stanja iz obzira prema žrtvi.³⁷

kako je stoga okrivljenik stvarno već sad u izrazito lošem, inferiornom položaju te da bi bilo apsurdno postaviti žrtvu kaznenog djela kao još jednog subjekta u postupku koji djeluje protiv interesa okrivljenika. Upozorava i na posljedice koje takva promjena položaja žrtve u postupku ima na vjerodostojnost njezina iskazivanja kao svjedoka. Tvrdi da pretvaranje žrtve u stranku ili "kvazistranku" iskazivanje žrtve transformira iz svjedočkog iskaza (iskaz osobe koja nešto zna o činjenicama koje se utvrđuju u postupku) u izjavu stranke u postupku. Kao rezultat toga, zaključuje, sav kredibilitet koji je to svjedočenje imalo je izgubljen, na što upozoravaju i moderna psihologijska istraživanja. *Schunemann, B.*, Role of the Victim Within the Criminal Justice System: A Three-Tiered Concept, *The*, 3 *Buff. Crim. L. Rev.* 33 (1999-2000), str. 42-43.

³¹ Aktivna uloga žrtve u postupku faktično umanjuje stvarni učinak pretpostavke okrivljenikove nedužnosti. *Usp. Höynck*, op. cit. u bilj. 10, str. 201.

³² *Ibid.*, str. 189.

³³ *Ibid.*

³⁴ *Cuomo, Mario M.*, The Crime Victim in a System of Criminal Justice, 8 *St. John's J. Legal Comment.* (1992-1993), str. 20.

³⁵ *Höynck*, str. 189.

³⁶ *Rieß, Peter* Die Rechtstellung des Verletzten im Strafverfahren, Gutachten, Verhandlungen zum 55. deutschen Juristentag, München, 1984., *Rechtstellung*, 1984., str. 89. Cit. prema: *Kai-Yuan Wu*, op. cit. u bilj. 7, str. 2.

³⁷ *Rieß* pored navedenih dvaju najvažnijih načela ističe i da su sredstva kaznenog pravosuđa ograničena te se stoga ne smiju zbog obzira prema interesima žrtve previše napregnuti. *Ibid.*

5. MEĐUNARODNI PRAVNI IZVORI O PRAVNOM POLOŽAJU ŽRTVE I OŠTEĆENIKA

Mnogobrojni su međunarodni pravni izvori koji uređuju, većim ili manjim dijelom svoga sadržaja, pitanje položaja žrtve i oštećenika u kaznenom postupku. Na ovom mjestu spomenut ćemo neke dokumente Vijeća Europe i praksu Europskog suda za ljudska prava (dalje: ESLJP), neke dokumente Ujedinjenih naroda te Europske unije.

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje: EKLJP), kao jedan od najznačajnijih dokumenata Vijeća Europe, ne uređuje izričito položaj žrtve i oštećenika u kaznenom postupku. Konvencija sadržava mnoga garantna prava okrivljenika u kaznenom postupku, no ne i žrtve.³⁸ Sukladno tome, Komisija i Sud dugo su vremena odbijali sve tužbe žrtve kaznenog djela kao nedopustive uz obrazloženje da žrtva nema pravo podignuti tužbu budući da njezina prava nisu povrijeđena.³⁹ Navedeno stajalište višekratno je potvrđeno i u praksi ESLJP.⁴⁰

No, može se primijetiti da takav pristup nije sasvim u skladu s nekim odlukama ESLJP te da je kontradiktoran nekim općim stavovima u pogledu žrtve kaznenog djela.

Najprije, ESLJP je ustvrdio kako Konvencija ne samo da obvezuje države da se suzdržavaju od aktivnog povređivanja temeljnih ljudskih prava već da i zahtijeva od njih da poduzmu aktivne poteze kako bi zaštitile temeljna prava svojih građana.⁴¹ U prilog tome navodi se čl. 1. Konvencije u kojemu je propisana obveza država ugovornica da svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom osiguraju prava i slobode navedene u Konvenciji.⁴² Preneseno na položaj žrtve u kaznenom postupku, to bi značilo da bi žrtva mogla imati pravo iz Konvencije da počinitelj bude osuđen ako mu se utvrdi krivica. No, s druge strane, sama žrtva lišena je bilo kakvih postupovnih prava. Stoga se može postaviti pitanje čl. 13. Konvencije koji jamči pravo na djelotvoran pravni lijek: "Svatko čija su

³⁸ Isto vrijedi i za niz drugih međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima iz kojih proizlazi da je faktično jedina osoba uključena u kazneni postupak koja uživa zaštitu međunarodnog prava okrivljenik.

³⁹ *Trechsel, Stefan*, Human Rights in Criminal proceedings, Oxford University Press, 2006., str. 36-37.

⁴⁰ Primjerice u presudi *Perez v. France*, § 70, navodi se da Konvencija "ne daje nikakvo pravo na privatnu osvetu". Slična stajališta Sud je izrazio i u: *Helmers v. Sweden*, § 27; *Tolstoy Miloslavsky v. United Kingdom*, § 58; *Windsor v. United Kingdom* i dr. *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*

⁴² Kao primjer *Trechsel* uzima presudu *X i Y. v. Nizozemske kada* zbog uslijed manjkavosti pravne regulacije u nizozemskom Kaznenom zakonu seksualni zlostavljač djevojčice nije mogao biti kažnen. ESLJP je zaključio da je to povreda prava na privatni život koji jamči čl. 8. Konvencije. *Ibid.*, str. 37.

prava i slobode koje su priznate u Konvenciji povrijeđene ima pravo na djelotvorna pravna sredstva pred domaćim državnim tijelom čak i u slučaju kad su povredu počinile osobe koje su djelovale u službenom svojstvu.” Dakle, ako službene osobe (policija, državno odvjetništvo, sud) nisu provele učinkovitu istragu, čine povredu nekog prava navedenog u čl. 2.-8. Konvencije na štetu žrtve.⁴³

Pritom je, u pogledu dužnosti države da djelovanjem kaznenog pravosuđa zaštiti žrtve kaznenih djela, nužno razlikovati dužnost kaznenopravne zaštite pravnih dobara građana od pružanja drugih oblika pravne zaštite građanima pred kaznenim sudovima.⁴⁴ U pogledu dužnosti zaštite pravnih dobara građana, ESLJP je više puta isticao da su države obvezne pokrenuti i provesti “cjelovitu i učinkovitu istragu” ako je povrijeđeno konvencijsko pravo neke osobe.⁴⁵ U pogledu druge dužnosti, dužnosti da se već u kaznenom postupku obešteti žrtva kaznenog djela, EKLJP ne propisuje dužnost država da zajamče navedena prava (npr. u kaznenom postupku pokrenutom po privatnoj tužbi), ali ako je predviđena mogućnost vođenja adhezijskog postupka, onda se takav postupak smatra postupkom u kojem se utvrđuju “prava i obveze građanskopravne naravi” iz čl. 6. st. 1. EKLJP pa mora ispunjavati sve kvalitativne zahtjeve koje za parnični postupak postavlja načelo pravičnog postupka. Uvjeti za oštećenikovo ostvarivanje toga prava pred (kaznenim) sudom jesu: a) da je ishod kaznenog postupka odlučujući za građanski postupak, tj. da postoji povezanost predmeta kaznenog i adhezijskog postupka te b) isticanje imovinskopravnog zahtjeva kojim pred sudom nastaje spor.⁴⁶

⁴³ Nadalje, prijava Sudu dopuštena je samo nakon iscrpljivanja pravnog puta, tj. pravnih sredstava u domaćem pravu. Navedena pravna sredstva moraju biti učinkovita. Posljedično, moglo bi se protumačiti da Konvencija traži od žrtve da prvo zatraži pokretanje kaznenog postupka, no žrtva ne uživa postupovna prava potrebna za poduzimanje takvog koraka, osim prava na podnošenje kaznene prijave. Ibid., str. 41-42.

⁴⁴ *Krapac, D.*, Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupovnog prava, VII., izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, 2008., str. 132-133.

⁴⁵ V. Aksoy protiv Turske, 1996., § 95, 97-99. Ibid. Smatra se da žrtvama zaštitu pružaju odredbe Konvencije kojima se jamče sljedeća prava i slobode: pravo na život (čl. 2), zabrana mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja (čl. 3.), zabrana ropstva i prisilnog rada (čl. 4.), pravo na slobodu i osobnu sigurnost (čl. 5.) i pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života (čl. 8.).

⁴⁶ Ibid. Pored navedene dužnosti države da djelovanjem kaznenog pravosuđa u korist žrtve kaznenog djela djelotvorno zaštiti njezina temeljna prava, *Krapac* upozorava i na drugu dužnost države: da je u djelovanju kaznenog pravosuđa dužna zaštititi prava oštećenika kao građanina (pravo na nepovredivost osobnog i obiteljskog života, zaštita od napada na život, tijelo ili imovinu i dr.), što uključuje i zaštitu oštećenika kao svjedoka. Ističe da je ESLJP u pogledu uravnoteženja prava žrtava/svjedoka i svjedoka na zaštitu i prava okrivljenika na suočenje sa svjedocima optužbe istaknuo da to pravo okrivljenika nije apsolutno te da su moguća određena ograničenja tog prava kad postoji opravdan interes zaštite svjedoka. Ibid., str. 133.

Postoji i više preporuka Vijeća ministara Vijeća Europe koje uređuju položaj žrtve u kaznenom postupku odnosno koje se odnose na zaštitu svjedoka. Najznačajnije su takve preporuke ove: R(85)11, R(87)4, R(87)18, R(87)21 i R(06)8. Tim preporukama uređuje se opći način postupanja prema žrtvi (razumijevanje, zaštita, obavijest o pravima i okončanju istrage, poseban način ispitivanja), ističe se pravo žrtve na izjašnjavanje o primjeni načela oportuniteta te na pobijanje odluke o obustavi kaznenog progona. Uređuje se i zaštita privatnog života žrtve, osobito posebnih kategorija žrtava, težnja prema sprječavanju sekundarne viktimizacije i mnoga druga pitanja statusa žrtve kaznenog djela.⁴⁷

Od dokumenata Vijeća Europe koji uređuju položaj žrtve kaznenog djela potrebno je spomenuti još i Europsku konvenciju o naknadi štete žrtvama kaznenih djela nasilja od 24. studenoga 1983., no s obzirom na materiju koju uređuje ta konvencija, o njoj ćemo kazati nešto više u dijelu ovog rada koji se bavi problematikom naknade žrtvi kaznenog djela.

Od dokumenata Ujedinjenih naroda možemo spomenuti **Deklaraciju o temeljnim pravima žrtava kaznenih djela i zlouporabe moći**⁴⁸ te **Konvenciju protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta s pripadajućim protokolima**.⁴⁹

⁴⁷ Najnovija i najposebnija preporuka jest R(06)8 o pomoći žrtvama kaznenih djela. Konvencija u 18 odjeljaka regulira temeljna načela postupanja prema žrtvama, pomoć žrtvama, ulogu državnih tijela i tijela za podršku žrtvama, pružanje informacija žrtvama, pravo žrtava na pristup drugom učinkovitom pravnom sredstvu, naknadu od strane države, osiguranje, zaštitu fizičkog i psihičkog integriteta, zaštitu od ponovljene viktimizacije, zaštitu privatnosti, povjerljivost informacija, izbor i obuku osoblja, posredovanje, koordinaciju i suradnju, podizanje javne svijesti o posljedicama kaznenih djela te poticanje i provođenje viktimoških istraživanja.

⁴⁸ Deklaraciju je donijela Opća skupština UN 1985. godine. Žrtvom kaznenog djela smatra se svaka osoba koja je pojedinačno ili kolektivno pretrpjela stradanje, uključujući tjelesnu ili duševnu povredu, emocionalni stres, ekonomsku štetu ili bitnu povredu svojih osobnih prava ponašanjima koja su u pozitivnim kaznenim zakonodavstvima država članica predviđena kao kaznena djela (čl. 1.). U pogledu žrtava kaznenog djela, Deklaracija uređuje pristup pravosuđu i pravično postupanje prema žrtvi, restituciju, naknadu i pomoć žrtvi. Pored žrtava kaznenih djela, Deklaracija definira i pojam "žrtava zlouporabe moći" te preporučuje unosenje u nacionalna zakonodavstva raznih oblika zaštite te kategorije žrtava.

⁴⁹ Konvencija protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta s pripadajućim protokolima (Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje krijumčarenja ljudi, posebice žena i djece te Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom, kojima se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta, Narodne novine - Međunarodni ugovori, broj 14/2002., koja je u nas ratificirana 7. studenoga 2002.). U sklopu općenite regulacije borbe protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, Konvencija sadržava i neke odredbe o zaštiti žrtava takvih kaznenih djela. Najznačajniji je čl. 25. Konvencije koji nosi naziv: Pomoć žrtvama i njihova zaštita. Navodi se da svaka država stranka poduzima odgovarajuće mjere u okviru svojih mogućnosti kako bi osigurala pomoć i zaštitu žrtava kaznenih djela obuhvaćenih Konvencijom, posebice u slučajevima prijjetnji odmazdom

Za položaj žrtve u kaznenom postupku, od dokumenata tijela Europske unije, značajna je **Okvirna odluka Vijeća Europske unije o položaju žrtve u kaznenom postupku** od 15. ožujka 2001. godine.⁵⁰ Okvirna odluka iznimno je značajan korak u poboljšanju položaja žrtve u kaznenom postupku te priznanju i uvažavanju njezinih interesa. Žrtva ima pravo da se prema njoj postupa poštujući njezino dostojanstvo i njezina prava. Svrha je kaznenog postupka, pored ostalog, dokazati žrtvi da se njezina prava poštuju i tako joj vratiti osjećaj sigurnosti i dostojanstva narušen kaznenim djelom, kao činom nepoštovanja njezinih prava. Države članice dužne su jamčiti žrtvama mogućnost da budu saslušane tijekom postupka, što uključuje i pretkazneno postupanje te mogućnost pružanja dokaza. Žrtva ima pravo da joj se pruže informacije, pri čemu je točno propisano koje je informacije dužno pružiti koje od državnih tijela u određenom stadiju postupka. Ugrožene žrtve i njihove obitelji imaju pravo biti zaštićene u pogledu svoje sigurnosti i privatnosti, i to u svim fazama postupka, što uključuje i obvezu zaštite ranjivih žrtava.⁵¹

Statut i Pravila o postupku i dokazima Međunarodnog kaznenog suda poklanjaju veliku pažnju pravima žrtve u postupku te sadržavaju čitav niz novih

ili zastrašivanja. Svaka država stranka dužna je ustanoviti i odgovarajuće postupke kako bi osigurala naknadu ili odštetu žrtvama kaznenih djela obuhvaćenih Konvencijom. Države članice Konvencije dužne su, u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom, omogućiti da stajališta i problemi žrtava budu predstavljeni i razmatrani u primjerenim fazama kaznenog postupka protiv počinitelja na način koji ne šteti pravima obrane. Zaštita žrtava krijumčarenja osoba uređena je u Protokolu za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje krijumčarenja ljudi, posebice žena i djece, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta. Čl. 6. Protokola određuje da će u odgovarajućim slučajevima i u opsegu koji omogućuju domaći pravni propisi svaka država stranka štiti privatnost i identitet žrtava krijumčarenja osoba uključujući, među ostalim, tajno vođenje postupaka u svezi s takvim krijumčarenjem. Svaka država stranka dužna je osigurati da njen domaći pravni ili upravni sustav sadržava mjere koje omogućuju žrtvama krijumčarenja osoba informaciju o primjenjivom sudskom i upravnom postupku te pomoć kako bi se omogućilo da njihova gledišta i brige budu predstavljeni i razmatrani na odgovarajućem stupnju kaznenog postupka protiv počinitelja, na način da ne budu na štetu prava obrane. Svaka država stranka osigurat će da njezin pravni sustav sadržava mjere koje nude žrtvama krijumčarenja osoba mogućnost dobivanja naknade za pretrpljenu štetu.

⁵⁰ 2001/220/JHA. Za položaj žrtve kaznenog djela značajna je i Direktiva Vijeća 2004/80/EZ od 29. travnja 2004. o naknadi žrtvama kaznenih djela, no i o njoj će, kao i o spomenutoj Europskoj konvenciji o naknadi štete žrtvama kaznenih djela nasilja, biti više riječi u dijelu o naknadi žrtvama kaznenih djela.

⁵¹ U Odluci se navode još i pravo žrtava na pristup pravnoj pomoći i drugim oblicima savjetovanja, pravo žrtve da razumije kazneni postupak u jezičnom pogledu, tj. nadilaženje komunikacijskih poteškoća, posebice onih uzrokovanih ograničenim poznavanjem jezika ili nesposobnošću žrtve, pravo na pomoć za osobe koje žive u zemlji članici različitoj od mjesta viktimizacije. U Odluci nalazimo i obvezu zemalja članica da osiguraju sustave potpore žrtvama, kao i obvezu posebne izobrazbe i podizanja svijesti državnih službenika (osobito pravnika i policije) o potrebama i pravima žrtve kaznenog djela.

materijalnopravnih i procesnih rješenja.⁵² Prvi put u povijesti međunarodnog kaznenog sudovanja žrtve nisu samo svjedoci, već imaju niz prava aktivnog sudjelovanja u kaznenom postupku u određenom opsegu, u pravilu putem svoga pravnog predstavnika.⁵³ Rješenja usvojena u tim propisima u znatnoj su mjeri kompatibilna s novim odredbama o položaju žrtve i oštećenika u hrvatskom kaznenom postupku u Prijedlogu ZKP/08.⁵⁴

⁵² Uvažavanje interesa i prava žrtava vidi se iz načelne odredbe čl. 64. st. 2. prema kojoj "raspravno vijeće osigurava pravično i ekspeditivno suđenje koje se vodi uz puno poštovanje optuženikovih prava te pružanje zaštite žrtvama kaznenog djela i svjedocima." Za razliku od većine, osobito starijih nacionalnih procesnih zakona, ovdje se zaštititi žrtava poklanja jednaka važnost kao i poštovanju prava optuženika.

Prema čl. 68. st. 3. Statuta, u slučaju kad su kaznenim djelom pogođeni osobni interesi žrtava, Sud će dopustiti da se njihovi pogledi i stajališta iznesu u bilo kojem stadiju postupka ako smatra da je to prikladno te da ne utječe na optuženikova prava odnosno pravično i nepristrano suđenje. Takve poglede i stajališta mogu iznositi pravni zastupnici navedenih osoba ako to Sud smatra prikladnim, sukladno Pravilima o postupku i dokazima. Prema čl. 15. st. 3. Statuta, ne samo tužitelj već i žrtve kaznenih djela mogu dostavljati podneske predraspravnom vijeću sukladno Pravilima o postupku i dokazima. Žrtve isto pravo imaju i u postupku donošenja odluke o nadležnosti ili dopuštenosti pokretanja i vođenja postupka (čl. 19. st. 3.). Radi zaštite žrtava osnovano je posebno tijelo u okviru Tajništva, Odjel za žrtve kaznenih djela i svjedoke. Odjel osigurava, u konzultacijama s Uredom tužitelja, zaštitne mjere i sporazume, savjetovanje i drugu prikladnu pomoć žrtvama kaznenih djela i svjedocima koji nastupaju pred Sudom te ostalim osobama koje su ugrožene zbog iskaza svjedoka (čl. 43. st. 6.). Prilikom odluke o pokretanju ili nepokretanju istrage, tužitelj pored ostalog razmatra jesu li težina kaznenog djela i interesi njegovih žrtava važni razlozi "za zaključak da istraga ne bi služila interesima pravde." Ako tužitelj utvrdi da ne postoji razborita osnova za pokretanje postupka i odluku o tome temelji isključivo na navedenoj osnovi interesa žrtava, o tome mora izvijestiti predraspravno vijeće (čl. 53.). Navedene odredbe Statuta detaljno su razrađene u čl. 85.-99. Pravila o postupku i dokazima.

⁵³ Pravilo 90. PPS uređuje dodjelu pravnog zastupnika, dok pravilo 91. određuje način na koji pravni zastupnik žrtve može sudjelovati u postupku. Specifičnost navedenog pravila 91. jest da Sud svojom odlukom u određenoj mjeri regulira oblik sudjelovanja pravnog zastupnika žrtve u postupku.

⁵⁴ Uspoređujući položaj žrtve pred Međunarodnim kaznenim sudom s položajem žrtve pred Međunarodnim kaznenim tribunalom za bivšu Jugoslaviju, lako je zaključiti da se Statut i Pravila o postupku i dokazima Međunarodnog kaznenog suda ogroman korak naprijed međunarodnog pravosuđa. Dok pred MKSJ žrtva gotovo da i nema značajnija postupovna prava, osim prava koja su namijenjena njezinoj zaštiti kao ugroženog svjedoka, propisi MKS dali su žrtvi niz opsežnih i točno određenih prava aktivnog sudjelovanja u postupku. Sadržaj navedenih odredba kojima je žrtva dobila navedena postupovna prava jest izravna reakcija njihovih autora na uočene manjkavosti i loš položaj žrtve pred *ad hoc* sudovima. *Mekjian, Gerard J.; Varughese, Mathew C.*, Hearing the Victim's Voice: Analysis of Victims' Advocate Participation in the Trial Proceeding of the International Criminal Court, *Pace International Law Review*, vol. 17, 1/2005., str. 24.

6. POLOŽAJ ŽRTVE I OŠTEĆENIKA U VAŽEĆEM ZAKONU O KAZNENOM POSTUPKU

Sukladno važećem Zakonu o kaznenom postupku iz 1997. godine,⁵⁵ oštećenik je osoba koje je kakvo osobno ili imovinsko pravo kaznenim djelom povrijeđeno ili ugroženo. Oštećenik se kao sudionik u kaznenom postupku može javiti u više uloga, i to kao: 1. oštećenik u užem smislu (oštećenik koji nije stranka), 2. oštećenik kao tužitelj, tj. supsidijarni tužitelj, 3. privatni tužitelj, 4. podnositelj prijedloga za progon te 5. podnositelj imovinskopravnog zahtjeva, tj. kao subjekt u adhezijskom postupku.⁵⁶ Moguća je potpuna ili djelomična kumulacija različitih prava.⁵⁷

Oštećenikom u užem smislu nazivamo oštećenika koji nije ovlaštenu tužitelj u kaznenom postupku, tj. nije privatni tužitelj niti supsidijarni tužitelj. Takav oštećenik međutim u kaznenom postupku ima procesna prava ostvarivanjem kojih pridonosi kaznenom progonu. Za oštećenika koji nije stranka, ali koji vršenjem svojih procesnih prava pomaže kaznenom progonu u teoriji kaznenog procesnog prava uvriježio se naziv "*nuzgredni tužitelj*".⁵⁸

Oštećenik ima opće pravo upozoravati na sve činjenice i predlagati dokaze koji su važni za utvrđivanje kaznenog djela, pronalaženje počinitelja kaznenog djela i utvrđivanje njegovih imovinskopravnih zahtjeva. Na glavnoj raspravi ima pravo predlagati dokaze, postavljati pitanja okrivljeniku, svjedocima i vještacima te iznositi primjedbe i objašnjenja glede njihovih iskaza, pa i davati druge izjave i stavljati druge prijedloge. Oštećenik ima i pravo razgledati spise i predmete koji služe kao dokaz, no može mu se uskratiti razgledanje spisa dok ne bude ispitan kao svjedok.⁵⁹ Može biti nazočan očevidu i ispitivanju vještaka, a ispitivanju svjedoka samo ako je vjerojatno da svjedok neće doći na glavnu raspravu.⁶⁰

⁵⁵ Zakon o kaznenom postupku (Narodne novine, br. 110/97, 27/98, 58/99, 112/99, 58/02, 143/02, 178/04 i 115/06), stupio na snagu 1. siječnja 1998.

⁵⁶ U postupku za kaznena djela koja se progone po službenoj dužnosti oštećenik može biti "obični oštećenik", supsidijarni tužitelj (oštećenik kao tužitelj) te podnositelj imovinskopravnog zahtjeva, tj. subjekt u adhezijskom postupku.

⁵⁷ Pavišić, op. cit. u bilj. 3, str. 71.

⁵⁸ Ljubanović ističe da je institut "nuzgrednog tužitelja" (der Nebenkläger) prihvaćen i u njemačkom pravu. Ističe da posebno značenje za taj institut ima njemački Zakon o poboljšanju položaja oštećenika u kaznenom postupku iz 1986. godine kojim su, između ostalog, određena kaznena djela kod kojih se oštećenik može pridružiti javnoj optužbi i aktivno sudjelovati u postupku. Ljubanović, Vladimir: Kazneno procesno pravo, Izabrana poglavlja, Osijek, 2002., str. 78.

⁵⁹ Takvo zakonodavno rješenje odraz je sukoba dviju koncepcija, tj. dviju procesnih uloga iste osobe: oštećenika kao nuzgrednog tužitelja koji pomaže državnom odvjetniku u vršenju kaznenog progona te oštećenika kao svjedoka na iskaz kojeg ne bi smio utjecati spis predmeta.

⁶⁰ Istražni sudac, sudac pojedinac i predsjednik vijeća obvezni su upoznati oštećenika i privatnog tužitelja s navedenim pravima, a oštećenik je dužan izvijestiti sud o promjeni adrese, u protivnom može neka od navedenih prava izgubiti.

Oštećeniku se dostavlja i rješenje o obustavi istrage, protiv kojeg ima pravo žalbe. Ako je protiv rješenja o obustavi istrage žalbu podnio samo oštećenik, a žalba se uvaži, smatrat će se da je oštećenik podnošenjem žalbe preuzeo kazneni progon.

Na glavnoj raspravi, nakon završetka dokaznog postupka, oštećenik ima pravo iznijeti završnu riječ. Oštećenik ili njegov opunomoćenik može u svojem govoru obrazložiti imovinskopravni zahtjev i upozoriti na dokaze o krivnji optuženika.

Značajnom nedosljednošću Zakona smatramo rješenje prema kojem oštećenik može pobijati presudu samo zbog odluke suda o troškovima kaznenog postupka.⁶¹ Naveli smo već da u istrazi, a osobito na glavnoj raspravi, oštećenik ima mnogobrojna prava kojima pomaže ostvarenju ciljeva kaznenog progona i koja su u nekim aspektima gotovo identična s ovlastima i pravima stranaka (predlaganje dokaza, postavljanje pitanja i dr.). No, zakonodavac u stadiju pravnih lijekova ne nastavlja s takvom praksom, već uskraćuje oštećeniku koji nije stranka pravo ulaganja žalbe protiv presude, osim zbog odluke o troškovima postupka.⁶² Isto vrijedi i za podnošenje izvanrednih pravnih lijekova protiv pravomoćne presude; oštećenik nije ovlašten za podnošenje nijednog izvanrednog pravnog lijeka. Nelogičnost dakle leži u tome da se oštećeniku tijekom postupka daju određena procesna prava, osobito u stadiju glavne rasprave, a zatim ga se u stadiju pravnih lijekova potpuno onemogućuje da sadržajno prigovori donesenoj presudi i tako izvrši svoj utjecaj na izmjenu presude.⁶³ Dok oštećenik tijekom istrage i glavne rasprave ima na raspolaganju brojna navedena prava te tako, kao nuzgredni tužitelj, doista može pomoći kaznenom progonu koji vrši državni odvjetnik, u stadiju pravnih lijekova zakonodavac ga svodi praktično na ulogu svjedoka bez spomenutih

⁶¹ Iznimku od navedenog pravila predstavlja bivši supsidijarni tužitelj, tj. ako je državni odvjetnik preuzeo progon od oštećenika kao tužitelja, oštećenik može podnijeti žalbu zbog svih osnova zbog kojih se presuda može pobijati. Usp. *Grubić Radaković, Lidija*, Procesni položaj oštećenika u redovnom kaznenom postupku, Aktualnosti hrvatskog kaznenog zakonodavstva, 2006., str. 65-66.

⁶² Prema čl. 82. st. 4. Statuta MKS, pravni zastupnik žrtava kaznenog djela može podnijeti žalbu protiv odluke o naknadi štete kako to propisuju Pravila o postupku i dokazima.

⁶³ Možda bi motiv zakonodavca za takav zaokret, tj. naglo smanjivanje, pa čak i ukidanje brojnih postupovnih prava oštećenika u žalbenom stadiju mogao ležati u želji zakonodavca da "poštedi" žalbeni sud rješavanja o žalbama koje bi oštećenik, valja pretpostaviti, u pravilu ulagao te tako smanji opterećenost žalbenog suda. Ipak, u praksi postoje slučajevi kad oštećenik na zaobilazan način sudjeluje u žalbenom postupku. Naime, ponekad opunomoćenik oštećenika, osobito u slučaju donošenja prvostupanjske oslobađajuće presude, podnosi neformalan podnesak nadležnom državnom odvjetništvu. Navedeni podnesak državni odvjetnik u pravilu uzima u obzir prilikom pisanja žalbe protiv presude. Radi se o nekoj vrsti neformalnog pritiska oštećenika i/ili njegova opunomoćenika, budući da oštećenik, prema čl. 6. Zakona o državnom odvjetništvu, ima pravo pritužbe na rad državnog odvjetnika višem državnom odvjetništvu.

postupovnih prava. Još većom nedosljednošću žalbenih odredba u odnosu na tijek postupka smatramo pravilo prema kojem oštećenik ne može uložiti žalbu zbog odluke o imovinskopravnom zahtjevu, tj. osoba koja je jedina ovlaštena na podnošenje tog zahtjeva i u čijem je jedino interesu donošenje odluke o tome zahtjevu ne može uložiti žalbu zbog odluke o tom zahtjevu. Kao razlog takvog zakonodavnog rješenja obično se navodi nemogućnost kaznenog suda da odbije imovinskopravni zahtjev, tj. procesne odredbe prema kojima sud taj zahtjev, ako ga smatra neosnovanim, ne odbija, nego upućuje u parnicu. No, smatramo da je takva samo "polovična" mogućnost oštećenika da u kaznenom postupku pokuša ostvariti svoj imovinskopravni zahtjev i tako dobiti naknadu štete nastale kaznenim djelom nedosljedno rješenje te da bi oštećenik trebao imati mogućnost ulaganja žalbe i po toj osnovi. Time bi žalbeni sud mogao ne samo kontrolirati je li imovinskopravni zahtjev osnovan ili ne već i je li pravilna eventualna odluka prvostupanjskog suda da ne rješava o imovinskopravnom zahtjevu kako se postupak ne bi prekomjerno odugovlačio.

ZKP navodi da bitna povreda odredaba kaznenog postupka, kao jedan od žalbenih razloga, postoji i ako sud pri pripremanju glavne rasprave ili u tijeku glavne rasprave ili pri donošenju presude nije primijenio ili je nepravilno primijenio koju odredbu ovoga zakona, a to je utjecalo ili moglo utjecati na presudu. Može se stoga postaviti pitanje zbog čega oštećenik nema pravo žalbe iz navedene osnove, budući da je moguće da sud pri pripremanju glavne rasprave ili u tijeku glavne rasprave ili pri donošenju presude nije primijenio neku odredbu Zakona koja predstavlja neko važno oštećenikovo pravo.⁶⁴

Valja upozoriti i na manjkavosti u pravnoj regulaciji dostave presude. Naime, prema čl. 363. st. 1. ZKP, oštećenik žalbu može podnijeti samo zbog odluke suda o troškovima kaznenog postupka, ali oštećenik koji je bivši supsidijarni tužitelj (oštećenik od kojeg je državni odvjetnik preuzeo progon) može podnijeti žalbu zbog svih žalbenih osnova. No, prema čl. 358. st. 4. ZKP, ovjerovljeni prijepis presude dostavit će se "tužitelju, optuženiku osobno i njegovu branitelju." Dakle, ne i oštećeniku. Stoga se postavlja pitanje kako će oštećenik doći do presude i tako uopće doći u mogućnost uložiti žalbu. Oštećenik ima pravni interes uložiti žalbu zbog odluke suda o troškovima kaznenog postupka budući da se u troškove kaznenog postupka ubrajaju i nužni izdatci oštećenika i njegova zakonskog zastupnika te nagrada i nužni izdatci njegova opunomoćenika (čl. 119. st. 2. t. 8. ZKP).⁶⁵

Oštećenik ima i pravo na pravnu pomoć, tj. može svoja prava u postupku ostvarivati i preko opunomoćenika. No oštećenik koji nije supsidijarni tužitelj

⁶⁴ Grubić Radaković, op. cit. u bilj. 61, str. 68.

⁶⁵ Prema dostupnim informacijama, u sudskoj praksi prvostupanjska se presuda najčešće oštećeniku uopće i ne dostavlja. Navedena materija uređena je u Prijedlogu ZKP/08 u čl. 458. st. 5. i čl. 464.

imat će opunomoćenika samo ako ga sam angažira. Dakle, važeći ZKP ne predviđa mogućnost ostvarivanja pravne pomoći oštećeniku u užem smislu (tj. oštećeniku koji nije supsidijarni tužitelj) na trošak proračunskih sredstava.⁶⁶

U skraćenom postupku oštećenik ima i neka dodatna prava. U slučaju nedolaska državnog odvjetnika koji je uredno pozvan na glavnu raspravu oštećenik ima pravo na glavnoj raspravi zastupati optužbu u granicama optužnog prijedloga. Isto tako, ako državni odvjetnik nije bio nazočan glavnoj raspravi, oštećenik ima pravo u svojstvu tužitelja podnijeti žalbu protiv presude, bez obzira na to žali li se i državni odvjetnik.

Naveli smo već da se oštećenik, osim u ulozi “nuzgrednog tužitelja”, u kaznenom postupku može javiti, pored ostalog, i kao podnositelj prijedloga za kazneni progon. Za kaznena djela koja se progone na prijedlog oštećenika oštećenik ima pravo podnošenja tog prijedloga državnom odvjetniku u roku tri mjeseca od dana kad je saznao za kazneno djelo i počinitelja.⁶⁷

Nadzor nad radom državnog odvjetnika ostvaruje se primjenom instituta oštećenika kao tužitelja (supsidijarnog tužitelja).⁶⁸ Ako državni odvjetnik ustanovi da nema osnova za pokretanje ili provođenje kaznenog postupka, na njegovo mjesto može stupiti oštećenik kao tužitelj. Oštećenik koji u svojstvu supsidijarnog tužitelja vrši kazneni progon ima u postupku sva ona prava koja bi kao stranka imao i državni odvjetnik. Naše procesno pravo predviđa obvezu državnog odvjetnika da u roku od osam dana po odluci da neće poduzeti kazneni progon o tome obavijesti oštećenika te da ga uputi da progon može poduzeti sam.⁶⁹ Oštećenik ima pravo poduzeti ili nastaviti kazneni progon u roku osam dana od primitka obavijesti. Ako oštećenik nije obaviješten o mogućnosti preuzimanja kaznenog progona, svoju izjavu o preuzimanju progona može dati pred nadležnim sudom u roku tri mjeseca od obustave postupka⁷⁰ ili u

⁶⁶ Ta mogućnost postoji samo za supsidijarnog tužitelja.

⁶⁷ Riječ je, dakle, o još jednoj iznimci od načela oficijelnosti. Ako je sam oštećenik podnio kaznenu prijavu ili je stavio prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnih zahtjeva u kaznenom postupku, smatra se da je time stavio i prijedlog za progon. Kad je oštećenik podnio kaznenu prijavu ili prijedlog za progon, a u tijeku postupka se utvrdi da se radi o kaznenom djelu za koje se progoni po privatnoj tužbi, prijava odnosno prijedlog smatrat će se kao pravodobna privatna tužba ako su podneseni u roku propisanom za privatnu tužbu. Pravodobna privatna tužba smatrat će se kao pravodobno podnesen prijedlog oštećenika ako se u tijeku postupka utvrdi da se radi o kaznenom djelu za koje se progoni po prijedlogu.

⁶⁸ ZKP ga naziva *oštećenik kao tužitelj* (v. npr. čl. 57. st. 2., 58. st. 1. i sl.). Teorijski naziv *supsidijarni tužitelj* bolje odgovara, jer je u ovom slučaju oštećenik zapravo dopunski (dakle supsidijarni) tužitelj. Zakonski naziv *oštećenik kao tužitelj* nije najprecizniji. Naime i privatni tužitelj također je i oštećenik i tužitelj, što može dovesti do nedovoljnog razlikovanja tih pojmova. Stoga se u ovom radu koristimo izrazom “supsidijarni tužitelj”.

⁶⁹ Istu obvezu ima i sud ako donese rješenje o obustavi postupka zbog odustanka državnog odvjetnika od progona.

⁷⁰ Slučaj u kojem je postupak bio započet pa je obustavljen.

roku šest mjeseci od odbacivanja kaznene prijave.⁷¹ Ako je državni odvjetnik odustao od kaznenog progona na glavnoj raspravi, oštećenik se izjašnjava odmah želi li preuzeti kazneni progon.⁷²

Zanimljivo je primijetiti da ZKP u redovitom kaznenom postupku ne daje oštećeniku mogućnost preuzimanja kaznenog progona u situaciji kad državni odvjetnik ne vrši kazneni progon, ali ni ne donese rješenje o odbacivanju kaznene prijave. U skraćenom postupku takva mogućnost postoji. Prema čl. 433. st. 1. ZKP, ako je kaznenu prijavu podnio oštećenik, a državni odvjetnik u roku od tri mjeseca nakon primitka prijave ne podnese optužni prijedlog niti obavijesti oštećenika da je odbacio prijavu, oštećenik ima pravo kao tužitelj poduzeti kazneni progon podnošenjem optužnog prijedloga sudu.⁷³ Smatramo da bi valjalo razmisliti o uvođenju takve odredbe, uz predviđanje znatno duljeg roka, i za redoviti kazneni postupak.

Za razliku od "običnog oštećenika", tj. nuzgrednog tužitelja, postoji mogućnost oštećeniku kao tužitelju, na njegov zahtjev, postaviti opunomoćenika na teret proračunskih sredstava, ako se postupak vodi za kazneno djelo za koje se prema zakonu može izreći kazna zatvora više od tri godine. U toj se situaciji može, na traženje oštećenika kao tužitelja, postaviti opunomoćenik ako je to u probitku postupka i ako oštećenik kao tužitelj, prema svome imovnom stanju, ne može podmiriti troškove zastupanja.⁷⁴

Za kaznena djela za koja se progon provodi po privatnoj tužbi kazneni progon može provoditi isključivo privatni tužitelj, koji je u ovim slučajevima jedini ovlašten tužitelj.⁷⁵ Privatni tužitelj u pravilu je oštećenik, no postoje i

⁷¹ Slučaj u kojem je državni odvjetnik odbacio kaznenu prijavu, dakle kad nije niti započeo kazneni progon.

⁷² Oštećenik kao tužitelj može svojom izjavom tijelu pred kojim se vodi postupak odustati od prijedloga za progon odnosno od privatne tužbe do završetka glavne rasprave. U tom slučaju gubi pravo na ponovno podnošenje prijedloga odnosno privatne tužbe.

⁷³ Navedeno pravilo vrijedi uvijek, osim ako je državni odvjetnik odlučio ne poduzeti progon primjenjujući načelo svrhovitosti iz čl. 175. ZKP.

⁷⁴ Institut supsidijarnog tužitelja u praksi se rijetko primjenjuje. Niska razina korištenja tog instituta od strane oštećenika upućuje, između ostalog, i na pravilnost procjena državnih odvjetnika o postojanju zakonskih uvjeta za pokretanje ili vođenje postupaka. No, iznimnost primjene toga instituta ne smije nas dovesti do pogrešnog zaključka o njegovoj nepotrebnosti. Naime, bez postojanja nadzora ovakve vrste broj bi se pogrešnih procjena, pa i mogućih zloraba, vjerovatno povećao.

⁷⁵ Kazneni je progon prepušten privatnom tužitelju jer se radi o lakšim kaznenim djelima kod kojih ne postoji javni interes za kažnjavanjem počinitelja. Stoga prilikom kaznenog progona nije potrebno sudjelovanje državnog odvjetnika kao posebnog državnog tijela. Prepuštanje progona privatnom tužitelju pokazuje se opravdanim i stoga što bi službeno djelovanje državnog odvjetnika moglo uzrokovati negativne učinke za oštećenika. Za njega bi, naime, makar u nekim slučajevima, pokretanje kaznenog postupka moglo izazvati veću štetu od one nastale počinjenjem kaznenog djela.

slučajevi kada to mogu biti i neke druge osobe kao npr. bliski srodnici i braćni drug oštećenika⁷⁶ te zakonski zastupnik maloljetnog oštećenika ili oštećenika koji je lišen poslovne sposobnosti.⁷⁷

Rok za podnošenje privatne tužbe jest tri mjeseca od saznanja za kazneno djelo i počinitelja.⁷⁸ Privatni tužitelj može odustati od privatne tužbe sve do završetka glavne rasprave i tada gubi pravo na ponovno podnošenje privatne tužbe. Ako uredno pozvani privatni tužitelj na raspravu ne dođe, pretpostavit će se da je od tužbe odustao. Budući da je privatni tužitelj stranka u postupku, njegov je pravni položaj mnogo povoljniji nego položaj oštećenika koji nije stranka.

Sljedeći način aktivnog sudjelovanja oštećenika u kaznenom postupku jest podnošenje i zastupanje imovinskopravnog zahtjeva kojim se od kaznenog suda traži da riješi građanskopravno pitanje štete nastale oštećeniku počinjenjem kaznenog djela. Dakle, o zahtjevu koji je po svojoj pravnoj prirodi građanskopravni vodi se parnica koja se, iz razloga procesne ekonomije, pridružuje kaznenom postupku.⁷⁹

Prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku može podnijeti osoba koja je ovlaštena takav zahtjev ostvarivati u parnici.⁸⁰ Imovinskopravni zahtjev može se odnositi na naknadu štete, povrat stvari ili poništaj određenoga pravnog posla. Prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku podnosi se tijelu kojem se podnosi kaznena prijava ili sudu pred kojim se vodi postupak najkasnije do završetka

⁷⁶ Bliski srodnik oštećenika može se pojaviti kao *privatni tužitelj* ako je kazneno djelo protiv časti i ugleda počinjeno na štetu umrle osobe (čl. 204. st. 4. KZ) te ako oštećenik umre tijekom roka za podnošenje privatne tužbe (rok je određen odredbom čl. 47. st. 1. ZKP) ili dok traje kazneni postupak (čl. 50. ZKP). Spomenute se dvije situacije razlikuju po tome što je u prvoj oštećenik već mrtav u trenutku počinjenja kaznenog djela, dok je u drugoj umro nakon počinjenja kaznenoga djela. Pojam bliskih srodnika objašnjen je u odredbi čl. 50. ZKP.

⁷⁷ V. odredbu čl. 49. st. 1. ZKP.

⁷⁸ Iznimka je protutužba koju podnosi osoba okrivljena zbog uvrede navodeći kako joj je uvreda vraćena pa zahtjeva primjenu kaznenopravne sankcije i prema privatnom tužitelju. Protutužba se može podnijeti sve do završetka glavne rasprave (čl. 47. st. 2. ZKP).

⁷⁹ *Ljubanović* navodi da je mogućnost vođenja adhezijskog postupka (postupka odlučivanja o imovinskopravnom zahtjevu koji se pridružuje kaznenom postupku) predviđena iz razloga procesne ekonomije, kako sa stajališta sudova koji ne moraju utvrđivati više puta isto činjenično stanje, tako i sa stajališta oštećenika kojem omogućuje brže i jeftinije ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva bez pokretanja građanske parnice na njegov trošak. *Ljubanović*, op. cit. u bilj. 58, str. 76. I Okvirna odluka Vijeća EU od 15. ožujka 2001. o položaju žrtve u kaznenom postupku spominje rješavanje pitanja naknade štete žrtvi u sklopu kaznenog postupka. Prema čl. 9. Okvirne odluke, žrtve tijekom kaznenog postupka imaju "pravo u razumnom roku dobiti odluku o odšteti od počinitelja", pri čemu su dopuštene iznimke u određenim slučajevima.

⁸⁰ Pored oštećenika to može biti i neka druga osoba koja je prema propisima građanskog procesnog prava ovlaštena na podnošenje tužbe.

glavne rasprave pred prvostupanjskim sudom. U presudi kojom okrivljenika proglašava krivim sud može oštećeniku dosuditi imovinskopravni zahtjev u cijelosti ili mu može imovinskopravni zahtjev dosuditi djelomično, a za ostatak ga uputiti na parnicu. Ako podaci kaznenog postupka ne daju pouzdanu osnovu ni za potpuno ni za djelomično presuđenje, sud će oštećenika uputiti da imovinskopravni zahtjev u cijelosti može ostvarivati u parnici.

Kao što smo naveli, sud nije dužan riješiti o imovinskopravnom zahtjevu ako smatra da bi se time znatno odugovlačio kazneni postupak. Pozivom na tu odredbu, kazneni sud u pravilu ne rješava imovinskopravni zahtjev, što je još jedan argument u prilog tezi da položaj oštećenika u sudskoj praksi nije ni približno tako povoljan kao što nam to izgleda kad proučavamo procesne propise Zakona o kaznenom postupku. O opravdanosti takve prakse kaznenih sudova mišljenja se razilaze. *Grubić Radaković* tako ističe da “sudska praksa upućuje upravo na suprotno od htijenja zakonodavca”, a kao glavne razloge nedosuđivanja imovinskopravnog zahtjeva u sudskoj praksi navodi da se često “radi o neimovinskoj šteti, a otvara se mogućnost sporijeg okončanja kaznenog postupka kod imovinske štete zbog utvrđivanja njene visine po zahtjevu oštećenika kada se, primjerice, mora utvrđivati opravdanost visine kamata i slično”. Zaključuje kako su stoga vrlo česti slučajevi da jedan dio imovinskopravnog zahtjeva oštećenika bude dosuđen, a da oštećenik u preostalom dijelu zahtjeva bude upućen na parnicu, što “rezultira ne samo jednom nego dvjema vrstama postupka u istom predmetu i svakako ne ide u prilog oštećeniku i efikasnosti postupka.”

7. POLOŽAJ ŽRTVE I OŠTEĆENIKA PREMA PRIJEDLOGU ZKP/08

Prijedlog Zakona o kaznenom postupku iz 2008. godine donosi velike izmjene u pravnom položaju žrtve i oštećenika u kaznenom postupku.⁸¹

Najznačajnija novina koju donosi Prijedlog ZKP/08 jest razlikovanje žrtve i oštećenika, tj. uvođenje u procesni zakon novog pojma, pojma žrtve. Žrtva je definirana kao osoba koja zbog počinjenja kaznenog djela trpi fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda,⁸² dok je oštećenik osim žrtve i druga osoba čije je kakvo osobno ili imovinsko pravo povrijeđeno ili ugroženo kaznenim djelom, a sudjeluje u svojstvu oštećenika u kaznenom postupku.⁸³

⁸¹ Već je u Načelima za izradu novog Zakona o kaznenom postupku navedeno, pored ostalog, da u važećem zakonu prava žrtve nisu uređena na odgovarajući način.

⁸² Čl. 202. st. 2. t. 10. Prijedloga.

⁸³ Čl. 202. st. 2. t. 11. Prijedloga.

Valja upozoriti na neke pojedinosti u definicijama tih pojmova za koje smatramo da bi mogle biti drukčije uređene.

Na prvi pogled izgleda da je zakonski pojam žrtve širi od pojma oštećenika, jer se izrazom žrtva označava svakog tko zbog počinjenja kaznenog djela trpi negativne posljedice. Budući da prema zakonskom tekstu oštećenikom smatramo samo onu osobu (dakle onu žrtvu) koja u tom svojstvu sudjeluje u kaznenom postupku,⁸⁴ logično bi bilo zaključiti da je žrtva širi pojam budući da uključuje kako one žrtve koje aktivno sudjeluju u postupku (oštećenici), tako i žrtve koje to ne čine (žrtve neaktivne u postupku, tj. žrtve koje nisu oštećenici).

No, na suprotan zaključak navodi nas određenje pojma oštećenik: "*osim žrtve i druga osoba* čije je kakvo osobno ili imovinsko pravo povrijeđeno ili ugroženo kaznenim djelom, a sudjeluje u svojstvu oštećenika u kaznenom postupku." Iz takve definicije proizlazilo bi da je oštećenik širi pojam, budući da obuhvaća, pored žrtve, i druge osobe koje u svojstvu oštećenika aktivno sudjeluju u postupku.

Smatramo stoga da se, kad je riječ o pojmovima "žrtva" i oštećenik", ne radi o pojmovima kod kojih bi jedan pojam bio širi od drugog na način da bi ga sadržavao, tj. na način da bi u opseg sadržaja jednog pojma u potpunosti ulazio cijeli sadržaj drugog pojma, već da se radi o pojmovima opseg kojih je dijelom zajednički, i to kad se radi o žrtvi koja sudjeluje u postupku kao oštećenik.

Zakonsko određenje tih pojmova moglo bi biti logički ispravno samo ako to protumačimo na sljedeći način: žrtva kaznenog djela, kao osoba koja zbog počinjenja kaznenog djela trpi fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda, može, ali ne mora aktivno sudjelovati u kaznenom postupku kao oštećenik. Dakle žrtve možemo podijeliti u dvije grupe: žrtve koje aktivno sudjeluju u postupku, tj. žrtve-oštećenici, i žrtve koje ne sudjeluju aktivno u postupku, tj. postupovno neaktivne žrtve, žrtve koje nisu oštećenici. I oštećenike možemo također podijeliti u dvije grupe: oštećenici koji su ujedno i žrtve, tj. osobe na štetu kojih je počinjeno kazneno djelo, te oštećenici koji nisu ujedno i žrtve.

Budući da zakon to pobliže ne određuje, postavlja se pitanje koje bi to osobe koje nisu žrtve mogle biti oštećenici. Smatramo da bi riječ bila o osobama bliskima žrtvi, primjerice ako je žrtva umrla zbog počinjenja kaznenog djela, ili su bliske osobe oštećenici po nekoj drugoj osnovi. Navedene osobe mogli bismo označiti pojmom "posredne žrtve." Dakle, mogli bismo kazati kako je moguće da oštećenik bude neposredna i posredna žrtva. Takvo tumačenje i podjela na neposredne i posredne žrtve u skladu je s definicijama neposredne

⁸⁴ Ovdje valja primijetiti i manjkavost u stilu definicije, budući da se pri definiranju pojma "oštećenik" zakonodavac u objašnjenju koristi upravo izrazom "oštećenik".

i posredne žrtve iz Zakona o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela (dalje: ZNNŽ).⁸⁵

ZNNŽ definira posrednu žrtvu kao osobu koja ima pravo na naknadu kad je kaznenim djelom prouzročena smrt neposredne žrtve. U posredne žrtve ZNNŽ ubraja bračnog druga, izvanbračnog druga, dijete, roditelje, posvojenika, posvojitelja, maćehu, očuha, pastorka neposredne žrtve i osobe s kojom je neposredna žrtva živjela u istospolnoj zajednici. Posredna žrtva je i djed, baka i unuk, ako je jedan od njih neposredna žrtva, u slučaju kad je između njih postojala trajnija zajednica života, a baka i djed su zamjenjivali roditelje.

Budući da zakonodavac navodi za oštećenika da je riječ o osobi “čije je kakvo osobno ili imovinsko pravo povrijeđeno ili ugroženo kaznenim djelom”, postavlja se pitanje ispunjavaju li bliske osobe žrtve taj uvjet. Smatramo da je odgovor potvrđan budući da gubitak bliske osobe dovodi do povrede osobnih ili imovinskih prava posredne žrtve.⁸⁶

Ako prihvatimo navedeno tumačenje tih odredbi, valja zaključiti da se u Prijedlogu ZKP/08 pod pojmom žrtva obuhvaća samo neposredna žrtva.

Unatoč izloženom tumačenju koje u konačnici pokazuje logičku ispravnost odredbi Prijedloga, smatramo ipak da bi, radi jasnoće i jednostavnosti odredbi, a i usklađivanja s drugim zakonima (ZNNŽ), bolje rješenje bilo izmijeniti predložene odredbe. Pojam žrtve trebao bi obuhvatiti kako neposredne tako i posredne žrtve, pri čemu bi valjalo voditi računa o odredbama ZNNŽ, a iz definicije oštećenika iz čl. 202. st. 2. t. 11. Prijedloga bilo bi potrebno izbaciti dio izričaja “osim žrtve i druga osoba” i navesti samo da je oštećenik žrtva koja sudjeluje u postupku. Na taj način pojam žrtve postao bi širi pojam od oštećenika - oštećenik bi bio samo ona žrtva koja izjavi da će sudjelovati u postupku ili poduzme bilo koju radnju koju je ovlašten poduzeti oštećenik (npr. prava iz čl. 52. st. 1.-3. Prijedloga).

Pored navedene temeljne primjedbe definiciji žrtve i oštećenika u Prijedlogu, smatramo da se pri definiranju žrtve ne bi smjela tražiti kumulacija fizičkih

⁸⁵ Hrvatski sabor taj je zakon donio na sjednici 2. srpnja 2008., a objavljen je u Narodnim novinama br. 80/08.

⁸⁶ Zakon o obveznim odnosima (Narodne novine 35/05 i 41/08) u odsjeku o popravljanju štete uređuje popravlanje imovinske i neimovinske štete u slučaju smrti bliske osobe. Osoba koju je poginuli uzdržavao ili redovito pomagao, a i ona koja je po zakonu imala pravo zahtijevati uzdržavanje od poginulog, ima pravo na naknadu štete koju trpi gubitkom uzdržavanja odnosno pomaganja (čl. 1094. ZOO). U pogledu neimovinske štete ZOO određuje da u slučaju smrti ili osobito teškog invaliditeta neke osobe pravo na pravičnu novčanu naknadu neimovinske štete imaju članovi njezine uže obitelji (bračni drug, djeca i roditelji). Takva se naknada može dosuditi i braći i sestrama, djedovima i bakama, unučadi te izvanbračnom drugu, ako je između njih i umrlog odnosno ozlijeđenog postojala trajnija zajednica života (čl. 1101. ZOO).

i psihičkih posljedica; dakle, umjesto “fizičke i duševne posljedice” valjalo bi stajati “fizičke *ili* duševne posljedice”.⁸⁷

Dodatna novina koju Prijedlog predviđa vezana uz razlikovanje pojmova žrtve i oštećenika jest formalne naravi: žrtva koja želi sudjelovati u postupku kao oštećenik dužna se prijaviti, dakle na formalan način očitovati svoju volju da se koristi procesnim pravima kojima se može koristiti oštećenik. Riječ je o rješenju koje pridonosi jasnoći određivanja statusa kaznenoprocenih subjekata, a koje je u našoj kaznenoprocennoj znanosti već prije bilo predlagano⁸⁸ te ga nalazimo i u poredbenom i međunarodnom kaznenom procesnom pravu.⁸⁹

Čl. 46. Prijedloga predviđa da se žrtva koja nije obaviještena o pravu da u postupku sudjeluje kao oštećenik ima pravo prijaviti kao oštećenik do podizanja optužnice policiji ili državnom odvjetništvu, a do završetka rasprave sudu. Iz navedene odredbe proizlazi da navedeni rokovi prijave za postizanje statusa oštećenika vrijede samo za žrtve koje nisu obaviještene; *argumentum a contrario*, žrtve koje su obaviještene (u pravilu od policije nakon počinjenja kaznenog djela) trebaju se odmah očitovati. Smatramo da bi se i žrtvama koje su prije formalnog početka postupka obaviještene o pravu da u postupku sudjeluju kao oštećenici trebao ostaviti rok do početka glavne rasprave da se prijave kao oštećenici.

Novost je i odredba čl. 292. st. 4. Prijedloga prema kojoj postoji mogućnost, ako to žrtva zahtijeva, provesti njezino ispitivanje kao svjedoka u njezinom stanu ili drugom prostoru u kojemu boravi. No, ta mogućnost predviđena je samo za žrtve kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa ili ako je kazneno djelo počinjeno u obitelji.⁹⁰

Najvažnija novost Prijedloga u pogledu žrtve kaznenog djela jest detaljno navođenje prava koja imaju žrtve kaznenih djela, pri čemu su mnoga od tih prava nova u našem procesnom pravu, dok su prava oštećenika posebno navedena. Sud, državno odvjetništvo, istražitelj ili policija dužni su pri poduzimanju prve radnje u kojoj sudjeluje obavijestiti žrtvu o navedenim pravima (pravima žrtve) te o pravima koja ima kao oštećenik.⁹¹

⁸⁷ Jasno je da postoje neka kaznena djela počinjenja kojih ne ostavlja fizičke posljedice na žrtvu, a smatramo da je moguće i postojanje samo fizičkih, bez psihičkih posljedica.

⁸⁸ V. *Kraus*, op. cit. u bilj. 11, str. 516.

⁸⁹ V. odredbe pravila 89. Pravila o postupku i dokazima Međunarodnog kaznenog suda koje uređuje postupak prijave žrtve za sudjelovanje u postupku. Žrtva upućuje prijedlog o kojem, uz primjenu načela kontradiktornosti, odlučuje odgovarajuće sudsko vijeće. Ako zahtjev žrtve bude odbijen, može ga ponoviti u daljnjem tijeku postupka.

⁹⁰ Riječ je o proširenju područja primjene odredbe čl. 238. st. 6. važećeg ZKP koji tu mogućnost predviđa samo za svjedoke koji se zbog starosti, zdravstvenog stanja, teških tjelesnih mana ili duševnog stanja ne mogu odazvati pozivu.

⁹¹ Više o standardima postupanja policijskih službenika prema žrtvama kaznenih djela v.: *Balß, Rudolf; Baumann, Michael C.; Lieser, Udo; Rein, Dieter, Voß, Hans-Georg W.*: Opfer und Zeugen bei der Polizei, Bundeskriminalamt, Luchterhand, 2001.

Prijedlog žrtve kategorizira u više grupa, pri čemu određene kategorije žrtava uživaju i neka dodatna prava.

Sve žrtve kaznenog djela imaju sljedeća prava: 1. na poseban obzir svih tijela koja sudjeluju u postupku i zaštitu od utjecaja drugih sudionika kaznenog postupka; 2. na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i potporu tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama kaznenih djela u skladu sa zakonom i 3. sudjelovati u kaznenom postupku kao oštećenici (čl. 43. st. 1. Prijedloga).

Žrtve kaznenih djela za koje je propisana kazna zatvora od pet ili više godina imaju i neka dodatna prava. U skladu s posebnim propisima, te žrtve imaju pravo na savjetnika na teret proračunskih sredstava prije davanja iskaza u kaznenom postupku te pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva ako trpe teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice kaznenog djela te pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete iz državnog proračuna pod uvjetima i na način uređen posebnim zakonom. Ako je žrtva prethodno ostvarila imovinskopravni zahtjev, uzet će se u obzir njegova visina, a tako će postupiti i sud ako je žrtva prethodno ostvarila naknadu štete iz državnog proračuna.

No, Prijedlog sadržava i jednu nepotrebnu dvostruku pravnu regulaciju istog pitanja. Naime, čl. 16. st. 3. Prijedloga propisuje da "žrtva koji trpi teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice kaznenog djela ima pravo na stručnu pomoć besplatnog savjetnika za svrhe davanja iskaza u kaznenom postupku." Istovremeno čl. 43. st. 2. t. 1. Prijedloga određuje da žrtva kaznenog djela za koje je propisana kazna zatvora od pet godina ili više, a koja trpi teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice kaznenog djela, ima pravo na savjetnika na teret proračunskih sredstava prije davanja iskaza u kaznenom postupku te pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva.

Smatramo da je odredba čl. 43. st. 2. t. 1. obuhvaćena odredbom čl. 16. st. 3. te je stoga nepotrebna. Ako svaka žrtva koja trpi teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice kaznenog djela ima pravo na stručnu pomoć besplatnog savjetnika, onda je odredba čl. 43., koja to pravo predviđa samo za žrtve kaznenog djela za koje je propisana kazna zatvora od pet godina ili više, nepotrebna. Ako bi se zakonodavac odlučio to pravo dati samo žrtvama težih kaznenih djela, što ne smatramo dobrim rješenjem jer bi jedini kriterij trebao biti stanje žrtve i njezina potrebitost za takvim oblikom pomoći, onda je potrebno brisati odredbu čl. 16. st. 3.

Dodjela savjetnika na teret proračunskih sredstava žrtvi kaznenog djela jest pozitivna novina u hrvatskom kaznenom procesnom pravu.⁹² Uloga

⁹² Takvo rješenje u nekim stranim pravima uživaju svi svjedoci. Primjerice u njemačkom Zakonu o kaznenom postupku (StPO) navedeno pitanje uređuje čl. 68.b koji predviđa da sud može svjedocima, koji nemaju procesnog pomoćnika, tijekom trajanja ispitivanja, uz suglasnost državnog odvjetništva, dodijeliti procesnog pomoćnika iz reda odvjetnika kad je očito da

savjetnika pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva je jasna, sastoji se u pomaganju žrtvi prilikom podnošenja imovinskopravnog zahtjeva. No, žrtva ima pravo i na savjetnika "prije davanja iskaza u kaznenom postupku". Ali u kojem trenutku, tj. prije kojeg ispitivanja žrtva ima pravo na savjetnika? Zakon se koristi izričajem: "prije davanja iskaza u kaznenom postupku". Čl. 17. Prijedloga određuje da kazneni postupak započinje: 1. izdavanjem naloga o provođenju istrage prema poznatom počinitelju kaznenog djela; 2. potvrđivanjem optužnice kad joj nije prethodila istraga; 3. određivanjem rasprave na temelju privatne tužbe u skraćenom postupku; 4. izdavanjem kaznenog naloga. Stoga možemo zaključiti da žrtva ima pravo na savjetnika na teret proračunskih sredstava nakon provedbe neke od navedenih procesnih radnji kojima započinje kazneni postupak, a prije iskazivanja.

Žrtve kaznenih djela koje uživaju osobitu zaštitu i prava jesu djeca i mlađi maloljetnici. Pored prava koja uživaju sve žrtve i dodatnih prava koja uživaju žrtve težih kaznenih djela, djeca i mlađi maloljetnici žrtve imaju pravo na opunomoćenika na teret proračunskih sredstava, pravo na tajnost osobnih podataka te pravo na isključenje javnosti (čl. 44. st. 1.).⁹³

No, kategorija žrtava koja uživa najviše prava jesu žrtve kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa, koje uz sva gore navedena prava imaju i neka dodatna: 1. prije ispitivanja razgovarati sa savjetnikom ili opunomoćenikom na teret proračunskih sredstava ako u postupku sudjeluju kao oštećenici; 2. da ih u policiji i državnom odvjetništvu ispituje osoba istog spola; 3. uskratiti odgovor na pitanja koja se odnose na strogo osobni život žrtve; 4. predložiti da budu ispitani putem audio-video uređaja sukladno zakonu; 5. na tajnost osobnih podataka; 6. zahtijevati isključenje javnosti s rasprave (čl. 45.).

Pravo žrtve kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa uskratiti odgovor na pitanja koja se odnose na strogo osobni život žrtve također je novo pravo žrtve. U važećem ZKP takvo rješenje nije predviđeno.⁹⁴ Riječ je o

se oni prilikom ispitivanja ne mogu sami koristiti svojim pravima niti voditi računa o svojim opravdanim interesima. Kad svjedok daje svoj iskaz u postupku koji se vodi u povodu točno određenih teških kaznenih djela, ili je u počinjenje kaznenog djela umiješana zločinačka organizacija ili netko od njezinih članova, a ispunjeni su gore navedeni uvjeti o nemogućnosti brige za svoja prava i interese, takvo dodjeljivanje je obvezno. Ostali svjedoci, koji ne pripadaju u čl. 68.b, moraju sami snositi troškove procesnog pomoćnika.

⁹³ Propisana je i opća obveza državnih tijela koja u postupku sudjeluju (sud, državni odvjetnik, istražitelj i policija) posebno obzirno postupati prema djetetu ili mlađem maloljetniku, žrtvi kaznenog djela, imajući na umu dob, ličnost i druge okolnosti kako bi se izbjegle štetne posljedice za odgoj i razvoj djeteta ili mlađeg maloljetnika.

⁹⁴ Prema propisima važećeg ZKP, žrtva bi možda u nekim slučajevima mogla odbiti odgovor na pitanja koja se odnose na njezin strogo osobni život pozivom na opću odredbu iz čl. 236. prema kojoj svjedok nije obvezan odgovarati na pojedina pitanja ako je vjerojatno da bi

rješenju za koje se u pravnoj teoriji smatra da svoj korijen vuče iz tzv. “*rape shield*” zakonodavstva, tj. odredbi koje brane postavljanje pitanja o seksualnoj prošlosti žrtve, osim u određenim iznimnim slučajevima, čime se pruža zaštita žrtvama silovanja od postupovne traumatizacije prilikom svjedočenja na sudu.⁹⁵

Žrtva težeg kaznenog djela ima pravo na savjetnika na teret proračunskih sredstava prije davanja iskaza u kaznenom postupku te pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva, ako trpi teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice kaznenog djela.⁹⁶ Valja pretpostaviti da je intencija te odredbe Prijedloga da navedeni savjetnik može biti i pravne i druge struke,⁹⁷ s obzirom na to da rečeni savjetnik pomaže žrtvi pri davanju iskaza te pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva. Smatramo međutim da bi, radi jasnoće zakonskog iziđaja i određenja pojmovâ, izrazom “savjetnik” trebalo označavati samo stručnjake izvanpravne struke, dok bi stručnjak djelovanje kojeg je usmjereno na pravnu pomoć bio “opunomoćenik”. Stoga bi valjalo razmotriti izmjenu ove odredbe te, ako zakonodavac namjerava žrtvama težeg kaznenog djela omogućiti pomoć pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva ili drugu pravnu pomoć, u izričaj navedene odredbe unijeti pravo žrtve na opunomoćenika. Razlikovanje savjetnika od opunomoćenika vidi se i iz odredbe čl. 45. st. 1. t. 1. Prijedloga. Prema novoj odredbi čl. 54. st. 1. Prijedloga, a po uzoru na branitelja, opunomoćenik oštećenika može biti samo odvjetnik.⁹⁸

No, djeca ili mlađi maloljetnici žrtve kaznenog djela imaju pravo na opunomoćenika na teret proračunskih sredstava (čl. 44. st. 1. t. 1.).

U čl. 45. st. 1. t. 1. navodi se kako žrtva kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa ima, pored prava navedenih u čl. 44., i pravo prije ispitivanja razgovarati sa savjetnikom ili opunomoćenikom na teret

time izložio sebe ili svoga bliskog rodaka teškoj sramoti, znatnoj materijalnoj šteti ili kaznenom progonu. Smatramo da bi žrtva kao svjedok u nekim slučajevima pozivom na razlog opasnosti od teške sramote mogla biti izuzeta obveze odgovoriti na takva pitanja.

⁹⁵ Svrha “*rape shield*” propisa jest sprječavanje ili barem smanjenje zlostavljanja žrtve u postupku do kojeg dolazi nepotrebnim, a iznimno uznemirujućim pitanjima obrane i tako ohrabrivanje žrtava da prijave djelo i svjedoče pred sudom. *Haxton, David*, Rape Shield Statutes: Constitutional Despite Unconstitutional Exclusions of Evidence, *Wisconsin Law Review*, 1985., str. 1219-1220.

⁹⁶ U obrazloženju Prijedloga, u glavi koja govori o sredstvima potrebnim za provođenje Zakona, navode se i troškovi Ministarstva pravosuđa, konkretno savjetnika za žrtve kaznenog djela za koje je propisana kazna od pet ili više godina i opunomoćenika za dijete ili mlađeg maloljetnika žrtvu kaznenog djela. Predviđena je svota od 18.000.000,00 kn, godišnje, počevši od godine 2011.

⁹⁷ Stručnjak druge struke bio bi prvenstveno psiholog ili stručnjak neke druge struke, koji bi svojim stručnim djelovanjem trebao pokušati ublažiti traume žrtve nastale počinjenjem kaznenog djela i sprječiti postupovnu viktimizacije ako žrtva trpi teža psihofizička oštećenja.

⁹⁸ Odvjetnika može zamijeniti odvjetnički vježbenik s položenim pravosudnim ispitom u postupku pred općinskim sudom.

proračunskih sredstava ako u postupku sudjeluje kao oštećenik. Budući da žrtve iz čl. 44. (djeca i mladi maloljetnici) imaju pravo na opunomoćenika na teret proračunskih sredstava, a žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode uživaju sva prava koja i žrtve iz čl. 44., navedeno pravo na opunomoćenika iz čl. 45. st. 1. t. 1. obuhvaćeno je pravom iz čl. 44. st. 1. t. 1. Stoga je novo pravo žrtve kaznenog djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa koje donosi čl. 45. pravo na savjetnika prije ispitivanja.

Prava oštećenika navedena su u Prijedlogu, za razliku od važećeg ZKP-a, na jednom mjestu. Riječ je o sljedećim pravima: 1. služiti se vlastitim jezikom i pravo na pomoć prevoditelja; 2. pravo podnošenja prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva te privremenih mjera njegova osiguranja; 3. imati opunomoćenika; 4. upozoravati na činjenice i predlagati dokaze; 5. prisustvovati dokaznom ročištu; 6. prisustvovati raspravi i sudjelovati u dokaznom postupku te iznijeti završni govor; 7. razgledati spise i predmete; 8. podnijeti žalbu pod uvjetima propisanim ovim zakonom; 9. podnijeti prijedlog za progon i privatnu tužbu sukladno odredbama Kaznenog zakona; 10. biti obaviješten o odbacivanju kaznene prijave ili odustajanju državnog odvjetnika od kaznenog progona; 11. preuzeti kazneni progon umjesto državnog odvjetnika; 12. zatražiti povrat u prijašnje stanje.

Rješenje važećeg ZKP prema kojem oštećenik ne može uložiti žalbu zbog odluke o imovinskopravnom zahtjevu u Prijedlogu (čl. 464.) promijenjeno je te sada oštećenik može uložiti i žalbu zbog odluke o imovinskopravnom zahtjevu.⁹⁹ Novost je i da oštećenik može uložiti žalbu samo zbog odluke o *njegovim* troškovima kaznenog postupka. Rješenje prema kojem bivši supsidijarni tužitelj ima pravo uložiti žalbu iz svih žalbenih razloga zadržano je i u Prijedlogu.

Prijedlog ZKP/08 ne daje oštećeniku mogućnost preuzimanja kaznenog progona u situaciji kad državni odvjetnik u određenom vremenu nije započeo kazneni progon, ali nije ni donio rješenje o odbacivanju kaznene prijave. U važećem ZKP takva mogućnost postoji samo u skraćenom postupku (čl. 433. st. 1.), gdje je predviđen rok od tri mjeseca nakon isteka kojeg oštećenik ima pravo preuzeti progon podnošenjem optužnog prijedloga sudu. U Prijedlogu je i ta mogućnost oštećenika brisana te sada oštećenik ne samo u redovitom već ni u skraćenom postupku nema tu mogućnost djelovanja, već mora čekati odluku državnog odvjetništva neovisno o vremenu potrebnom za to. Riječ je o znatnom smanjenju prava oštećenika u skraćenom postupku, što nije u skladu s tendencijom poboljšavanja njegova položaja. Iako su državna odvjetništva u pravilu ažurna u rješavanju o podnesenim kaznenim prijavama, smatramo da bi ostavljanje odredbe važećeg ZKP, ili čak i njezino proširenje na redoviti postupak, bilo korisno.

⁹⁹ Čl. 464. st. 4. Prijedloga.

Položaj oštećenika kao tužitelja (supsidijarnog tužitelja) u Prijedlogu u usporedbi s pozitivnim pravom nije doživio bitnije izmjene. Vrijedi ipak istaknuti novu odredbu čl. 55. st. 5. Prijedloga kojom je propisana obveza državnog odvjetnika odnosno suda da oštećeniku, kad ga obavještavaju da može poduzeti ili nastaviti progon, dostave i “naputak koje radnje može poduzeti radi ostvarivanja toga prava te mu u tu svrhu omogućiti razgledavanje i prepisivanje spisa te presnimavanje snimki.”¹⁰⁰

U pogledu privatnog tužitelja, nova je formulacija čl. 60. st. 2. prema kojoj privatni tužitelj ima ista prava koja ima državni odvjetnik, osim prava koja državnom odvjetniku pripadaju kao državnom tijelu.¹⁰¹

8. NAKNADA ŽRTVAMA KAZNENIH DJELA

Naknada štete nastale počinjenjem kaznenog djela ima dvostruki karakter. Riječ je, s jedne strane, o obvezi počinitelja kaznenog djela, a s druge strane ujedno i o pravu žrtve.¹⁰²

Propisi kaznenog prava u širem smislu pokušavaju olakšati oštećeniku dobivanje naknade štete nastale kaznenim djelom. Često se nastoji privoljeti, motivirati okrivljenika (osumnjichenika) da naknadi štetu oštećeniku stavljajući mu u izgled određene pogodnosti. Na brojne takve odredbe nailazimo u Kaznenom zakonu,¹⁰³ ali ne i u izvršnom kaznenom pravu.¹⁰⁴

¹⁰⁰ U praksi državno odvjetništvo već i sada dostavlja oštećeniku naputak o radnjama koje može poduzeti radi preuzimanja progona. Čl. 131. st. 2. Zakona o državnom odvjetništvu propisuje da uvid u spise državnog odvjetništva dopušta državni odvjetnik ili zamjenik državnog odvjetnika koji ga zamjenjuje, i to osobama koje na to imaju pravo po zakonu ili po pravilniku o unutarnjem poslovanju državnog odvjetništva.

¹⁰¹ Takva odredba u važećem ZKP postoji samo za supsidijarnog tužitelja.

¹⁰² *Carić, Ante*, Počinitelji i žrtve – odgovornost i pravednost u kaznenom postupku, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 37., 2000., str. 280.

¹⁰³ Kazneni zakon propisuje obvezu suda da, prilikom određivanja vrste i mjere kazne koju će primijeniti, uzme u obzir sve okolnosti koje utječu da kazna po vrsti i mjeri bude lakša ili teža za počinitelja kaznenog djela (olakotne i otegotne okolnosti), a pored ostalih i “okolnosti u kojima živi i njegovo ponašanje nakon počinjenog kaznenog djela, posebno odnos prema oštećeniku i naknadi štete prouzročene kaznenim djelom” (čl. 56. st. 2. KZ). Ocjena odnosa počinitelja prema oštećeniku i naknadi štete prouzročene kaznenim djelom okolnosti su koje sud treba imati na umu prilikom procjene hoće li prema počinitelju primijeniti sudsku opomenu (čl. 66. KZ). Isto vrijedi i za primjenu uvjetne osude (čl. 67. st. 2.). Uvažavanje interesa oštećenika nalazimo i u odredbi čl. 205. KZ koja uređuje mogućnost objavljivanja presude za kaznena djela protiv časti i ugleda te propisuje da se sudska odluka kojom je oglašen krivim počinitelj kaznenog djela uvrede, klevete, iznošenja osobnih ili obiteljskih prilika i predbacivanja kaznenog djela počinjenih putem tiska, radija ili televizije može u cijelosti ili djelomično istim putem objaviti odlukom suda na zahtjev oštećenika, a o trošku počinitelja.

¹⁰⁴ Prema Zakonu o izvršavanju kazne zatvora (Narodne novine 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03 i 27/08), ne postoji mogućnost uvjetovanja uvjetnog otpu-

Uvažavanje interesa žrtve za naknadom štete vidljivo je i u procesnom pravu prilikom primjene načela svrhovitosti kaznenog progona. Rješenje o odgodi početka kaznenog progona državni odvjetnik može donijeti samo uz prethodnu suglasnost oštećenika i privolu osumnjičenika i njegovu pripravnost da, između ostalog, izvrši kakvu činidbu u svrhu popravljanja ili naknade štete prouzročene kaznenim djelom odnosno da uplati određenu svotu u fond za naknadu štete žrtvama kaznenih djela (čl. 175. ZKP). Nadalje, kod ustupanja kaznenog progona drugoj državi, ustupanje nije dopušteno ako se oštećenik državljanin RH tome protivi, osim ako je dano osiguranje za ostvarivanje njegova imovinskopravnog zahtjeva.¹⁰⁵ Odredbe kojima se u kaznenom postupku nastoji omogućiti žrtvi kaznenog djela dobivanje naknade nalazimo i u međunarodnom kaznenom procesnom pravu.¹⁰⁶

No, unatoč vrlo dobrom zakonodavnom okviru koji pruža poticaj počinitelju naknaditi štetu okrivljeniku, a mogućnosti oštećeniku da u kaznenom postupku podnošenjem imovinskopravnog zahtjeva ostvari naknadu štete koja mu je kaznenim djelom počinjena, oštećenik u praksi naknadu u pravilu dobije tek nakon dugotrajnog sporenja u parnici. Jedan od načina omogućivanja i olakšavanja žrtvama da dobiju naknadu ili dio naknade štete nastale počinjenjem kaznenog djela jest i stvaranje sustava prema kojem se naknada žrtvama (svih ili samo nekih) kaznenih djela isplaćuje iz posebnih

sta obvezom naknade štete oštećeniku. Zakon propisuje da se rješenjem o uvjetnom otpustu uvjetno otpušteni osuđenik može obvezati na neku od 8 taksativno nabrojanih obveza, no naknada štete nije jedna od njih (čl. 160. st. 1.). Isto tako, važno je istaknuti da žrtva nije među osobama koje se obavještava o puštanju osuđenika na uvjetni otpust (čl. 160. st. 2. i 3.). Općenito, u Zakonu o izvršavanju kazne zatvora nigdje se i ne spominju oštećenik ili žrtva, osim odredbe čl. 12. st. 2. koja navodi da kaznionica odnosno zatvor potiče i pomaže zatvoreniku u otklanjanju štete nanesene kaznenim djelom te mu pomaže i u pomirenju sa žrtvama kaznenog djela.

¹⁰⁵ Čl. 509. st. 4. ZKP i čl. 67. st. 3. Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći. I neke druge odredbe Zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći vode računa o imovinskom interesu oštećenika, v. čl. 28. st. 2., čl. 29. st. 4. t. 1. te čl. 35. st. 1. t. 5.

¹⁰⁶ Čl. 75. Statuta Međunarodnog kaznenog suda uređuje pitanje odštete žrtvama kaznenih djela. Propisuje se da će taj sud utvrditi načela koja se odnose na odštetu žrtvama ili njihovim sljednicima, uključivši restituciju, naknadu i rehabilitaciju. Na toj osnovi, Sud može u svojoj odluci odrediti opseg i iznos svake štete, gubitka ili povrede te navesti načela po kojima je to odredio. Zanimljivo je primijetiti da postoji i mogućnost da Sud na vlastitu inicijativu donese takvu odluku, bez prijedloga ovlaštene osobe. Sud može optuženiku kojega je osudio izravno narediti da na prikladan način izvrši obeštećenje, uključujući restituciju, naknadu i rehabilitaciju. Ako to smatra prikladnim, Sud može narediti da se obeštećenje izvrši preko zakladnog fonda za žrtve kaznenih djela (predviđenog člankom 79.). Davanje žrtvi prilike da izrazi svoje interese i obrazloži svoje zahtjeve vidi se iz odredbe prema kojoj Sud može zatražiti izjave i zahtjeve predstavnika žrtava kaznenog djela, osuđenog optuženika te zainteresiranih osoba i država.

državnih fondova, na temelju zahtjeva žrtve ili drugih ovlaštenih osoba. Ideja, ali i provedba državne kompenzacije žrtvama kaznenih djela vrlo je stara.¹⁰⁷

U literaturi se navode brojni argumenti u prilog, ali i protiv takvog oblika isplaćivanja naknade štete žrtvama.

U prilog takvom rješenju navodi se argument da ovakva naknada štete olakšava žrtvi financijsko podnošenje troškova nastalih kaznenim djelom. U situaciji kad ne postoje državni fondovi za kompenzaciju žrtvama, troškovi žrtvama nastaju neposredno nakon počinjenja djela, dok na njihovo naknađivanje žrtva mora čekati do završetka kaznenog postupka i odlučivanja o imovinskopravnom zahtjevu ili, ako o imovinskopravnom zahtjevu ne bude odlučeno u kaznenom postupku (što je u sudskoj praksi češći slučaj), rješavanja zahtjeva za naknadu štete u parnici.¹⁰⁸ Postoje stajališta da je to pitanje socijalne pravde: u situaciji kad okrivljenik uživa brojna prava obrane u kaznenom postupku, država je dužna učiniti nešto i za žrtve kaznenih djela. Postoje i stajališta prema kojima je to obveza države koja je preuzela odgovornost štititi građane, a nije uspjela u tome te je na štetu nekog građanina počinjeno kazneno djelo. Budući da su građani svoje pravo na provođenje pravde prepustili državi, država je zauzvrat preuzela obvezu štititi građane. U slučaju kad je država to propustila učiniti, mora preuzeti odgovornost. Nadalje, isplaćivanje naknade štete od države žrtvama pokazuje se osobito opravdanim u situacijama kad se ne zna identitet počinitelja kaznenog djela te je žrtva stoga onemogućena na neki drugi način dobiti naknadu štete.¹⁰⁹

Sustavi državne kompenzacije žrtvama kaznenih djela sve su rasprostranjeniji, osobito u zemljama ango-američkog pravnog kruga. Tome pridonose i brojni međunarodni dokumenti koji uređuju taj institut.

Ujedinjeni narodi donijeli su **Deklaraciju o osnovnim pravima žrtava kaznenih djela i zlouporaba moći**. U Dodatku Deklaracije ističe se da su "počinitelji ili osobe koje odgovaraju za njih dužne nadoknaditi počinjenu štetu žrtvama, njihovim obiteljima ili osobama koje ovisе o žrtvi ... kada štetu počinjenu kaznenim djelom nije moguće nadoknaditi iz imovine počinitelja ili drugih izvora, država bi trebala nadoknaditi štetu... Potrebno je osnovati i jačati državne fondove za kompenzaciju žrtava kaznenih djela."

¹⁰⁷ Državna kompenzacija žrtvama kaznenih djela bila je poznata još u antičko doba. U srednjem vijeku kompenzacija je slabila i naposljetku nestala, što je proces koji je išao usporo s usponom nacionalne države. U 19. stoljeću ponovo raste interes za takav oblik naknade žrtvama, za nju se zalaže pored ostalih i Jeremy Bentham. U 20. stoljeću prvi fond za naknadu žrtvama financiran novcem iz proračuna osnovan je u Švicarskoj 1937., zatim u Novom Zelandu 1963. te velikoj Britaniji 1964. godine. *Cuomo*, op. cit. u bilj. 34, str. 5-6. Za prikaz ove tematike u dalmatinskom statutarnom pravu v. *Staničić, Tonči*, Naknada štete žrtvi krivičnog djela u dalmatinske statute, *Zakonitost*: 46(1992),11-12; str.1438-1457.

¹⁰⁸ *Cuomo*, op. cit. u bilj. 34, str. 3-5.

¹⁰⁹ *Ibid.*

Europska konvencija o naknadi štete žrtavama kaznenih djela nasilja (Vijeće Europe, 1984) navodi: "Kada naknada nije u potpunosti ostvariva iz drugih izvora, država će pridonijeti naknadi onima: a) koji su pretrpjeli teške tjelesne povrede ili oštećenje zdravlja izravno proizašlih iz namjernog kaznenog djela ili nasilja; b) koji ovise o osobama koje su umrle od posljedica takvih kaznenih djela ... naknada će se pružiti u navedenim slučajevima čak i ako počinitelj ne može biti optužen i kažnjen."¹¹⁰

Utemeljenje Fonda u korist žrtava kaznenih djela predviđeno je i u **Statutu Međunarodnog kaznenog suda**.¹¹¹ Na potrebu utemeljenja takvog fonda odnosno aktivnosti države u isplati naknade štete žrtvama kaznenih djela upozoravalo se i u našoj kaznenopravnoj i viktimološkoj literaturi.¹¹²

Čl. 16. st. 4. Prijedloga ZKP/08 predviđa da žrtve teških kaznenih djela nasilja imaju pravo na naknadu štete iz sredstava državnog proračuna. Radi pravnog uređenja tog novog instituta donesen je, kako smo već naveli, Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela, koji stupa na snagu na dan prijma Republike Hrvatske u Europsku uniju. Zakon uređuje pravo na novčanu naknadu žrtvama kaznenih djela nasilja počinjenih s namjerom, pretpostavke i postupak za ostvarivanje prava na naknadu, tijela koja donose odluke i sudjeluju u postupku odlučivanja o pravu na naknadu.¹¹³ Naknadu daje Republika Hrvatska na načelima društvene solidarnosti i pravednosti.¹¹⁴

Pravo na naknadu ima neposredna žrtva i posredna žrtva. Zakon definira neposrednu žrtvu kao osobu koja je pretrpjela teške tjelesne ozljede ili teško narušenje zdravlja kao posljedicu kaznenog djela nasilja.¹¹⁵ Neposrednom

¹¹⁰ Konvencija je donesena 1983. godine u okviru Vijeća Europe, a stupila je na snagu dana 1. veljače 1988. Republika Hrvatska potpisala je Konvenciju 2005. godine, a Hrvatski sabor potvrdio ju je Zakonom o potvrđivanju Europske konvencije o naknadi štete žrtvama kaznenih djela nasilja donesenim u svibnju 2008. godine. Zakon o potvrđivanju Europske konvencije o naknadi štete žrtavama kaznenih djela nasilja objavljen je u Narodnim novinama – Međunarodni ugovori br. 4/08, no Konvencija sukladno članku 5. navedenoga Zakona, na dan stupanja na snagu ovog zakona nije na snazi za Republiku Hrvatsku te će se podatak o njezinu stupanju na snagu objaviti naknadno, sukladno odredbi članka 30. stavka 3. Zakona o sklapanju i izvršavanju međunarodnih ugovora.

¹¹¹ Čl. 79. Statuta. Skupština država stranaka svojom odlukom utemeljuje Fond u korist žrtava kaznenih djela iz nadležnosti Suda te njihovih obitelji. Postoji mogućnost da Sud nalozom novac i drugu imovinu prikupljenu novčanim kaznama ili oduzimanjem imovinske koristi prenese Fondu.

¹¹² V. Šeparović, Z., Oštećeni u krivičnom pravu, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, vol. 20, br. 4/1982., str. 557-558.

¹¹³ Čl. 1. Pored navedenog, ZNNŽ određuju tijela i postupak koji se primjenjuje u prekograničnim slučajevima.

¹¹⁴ Sredstva za provedbu ovoga zakona osiguravaju se u državnom proračunu Republike Hrvatske na pozicijama ministarstva nadležnog za poslove pravosuđa.

¹¹⁵ Kaznenim djelom nasilja smatra se: a) kazneno djelo počinjeno s namjerom uz primjenu sile ili povredom spolnog integriteta, ili b) kazneno djelo dovođenja u opasnost života i imovine

žrtvom smatra se i osoba koja je pretrpjela teške tjelesne ozljede ili teško narušenje zdravlja: a) za vrijeme počinjenja namjernoga kaznenog djela nasilja prema drugoj osobi, ako nije sudjelovala u počinjenju toga kaznenog djela, b) pokušavajući spriječiti počinjenje kaznenog djela, c) pomažući policiji pri uhićenju počinitelja ili d) pružajući pomoć drugoj žrtvi kaznenog djela.

Kad je kaznenim djelom nasilja prouzročena smrt neposredne žrtve, pravo na naknadu ima posredna žrtva. U posredne žrtve ZNNŽ ubraja bračnog druga, izvanbračnog druga, dijete, roditelje, posvojenika, posvojitelja, maćehu, očuha, pastorka neposredne žrtve i osobe s kojom je neposredna žrtva živjela u istospolnoj zajednici.¹¹⁶

Pravo na naknadu može se ostvariti samo ako je šteta posljedica kaznenog djela nasilja počinjenog prema neposrednoj žrtvi na području Republike Hrvatske, na hrvatskom brodu ili u hrvatskom zrakoplovu bez obzira na to gdje se žrtva nalazi u trenutku nastupanja posljedice kaznenog djela. U pogledu kriterija državljanstva ili prebivališta žrtve, pravo na naknadu ima žrtva koja je državljanin Republike Hrvatske ili ima prebivalište u Republici Hrvatskoj, ili je državljanin države članice Europske unije ili ima prebivalište u državi članici Europske unije. Pravo na naknadu može se ostvariti samo ako je kazneno djelo evidentirano ili prijavljeno policiji ili državnom odvjetništvu kao kazneno djelo. Važno je istaknuti da ovlaštene osobe imaju pravo na naknadu neovisno o tome je li počinitelj kaznenog djela poznat i bez obzira na pokretanje kaznenog postupka.¹¹⁷ Policija je obvezna izdati potvrdu da je djelo prijavljeno ili evidentirano kao kazneno djelo.

Žrtva ima pravo na naknadu troškova zdravstvene zaštite, naknadu za izgublenu zaradu, naknadu zbog gubitka uzdržavanja te naknadu za pogrebne troškove.¹¹⁸ Sve četiri vrste naknada kvantitativno su ograničene.¹¹⁹

općeopasnom radnjom ili sredstvom kojim je prouzročena smrt, teška tjelesna ozljeda ili teško narušenje zdravlja jedne ili više osoba, a propisano je Kaznenim zakonom kao teži oblik temeljnoga kaznenog djela počinjenog s namjerom. Pravo na naknadu prema ovom zakonu ne može se ostvariti kad je šteta posljedica kaznenih djela protiv sigurnosti prometa.

¹¹⁶ Posredna žrtva je i djed, baka i unuk, ako je jedan od njih neposredna žrtva, u slučaju kad je između njih postojala trajnija zajednica života, a baka i djed su zamjenjivali roditelje.

¹¹⁷ Međutim, Republika Hrvatska ima pravo zahtijevati vraćanje isplaćenog iznosa i troškova postupka ako je takvo pravo ostvareno na temelju lažnih podataka i/ili je žrtva proputila obavijestiti nadležno tijelo o činjenicama koje utječu na ostvarivanje prava u skladu sa ZNNŽ ili ako je nakon isplate naknade žrtvi nadležno tijelo utvrdilo da ne postoji kazneno djelo (čl. 40.).

¹¹⁸ Navedene osnove poklapaju se s čl. 1093. Zakona o obveznim odnosima koji propisuje da je osoba koja je prouzročila nečiju smrt dužna naknaditi uobičajene troškove njegova pogreba. Dužna je naknaditi i troškove njegova liječenja od zadobivenih ozljeda i druge potrebne troškove u vezi s liječenjem te zaradu izgublenu zbog nesposobnosti za rad.

¹¹⁹ Ako žrtva želi ostvariti svoja prava na ostale oblike (aspekte) naknade, može se poslužiti dosadašnjim sredstvima, tj. podnijeti imovinskopravni zahtjev ili svoja prava ostvarivati u parnici. Ovo će osobito biti slučaj kod nematerijalne štete, tj. povrede prava osobnosti.

Tijelo nadležno za odlučivanje o naknadi jest Odbor za novčanu naknadu žrtvama kaznenih djela.¹²⁰ Postupak se pokreće pisanim zahtjevom koji se podnosi ministarstvu nadležnom za poslove pravosuđa. Zahtjev se mora podnijeti najkasnije u roku šest mjeseci od dana kad je počinjeno kazneno djelo koje se navodi u zahtjevu za naknadu.¹²¹

Policija, državno odvjetništvo i sudovi dužni su osobama koje prema ovom zakonu imaju pravo na naknadu od Republike Hrvatske dati informacije o pravu na naknadu i o tijelu kojem se mogu obratiti radi ostvarivanja tog prava.

O pravu na naknadu Odbor donosi rješenje u roku tri mjeseca od primitka potpunog zahtjeva. Rješenje o zahtjevu za naknadu mora sadržavati ime i prezime podnositelja zahtjeva, njegovu identifikacijsku oznaku u skladu s propisima države koje je državljanin, državljanstvo, adresu prebivališta ili boravišta, potom zakonski naziv kaznenog djela, vrijeme i mjesto počinjenja kaznenog djela na temelju kojeg je podnesen zahtjev te vrste priznate naknade, njihov iznos i rok plaćanja.¹²²

Valja istaknuti da, prema čl. 39. st. 1. ZNNŽ, isplatom naknade neposrednoj ili posrednoj žrtvi prelaze na Republiku Hrvatsku, po samom zakonu, do iznosa isplaćene naknade, sva prava tih žrtava prema počinitelju kaznenog djela.¹²³

Prijedlog ZKP/08 kao jedno od novih prava žrtve kaznenih djela za koje je propisana kazna zatvora od pet ili više godina navodi i "pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete iz državnog proračuna pod uvjetima i

¹²⁰ Odbor se sastoji od predsjednika i četiri člana koje imenuje Vlada RH. Predsjednik i svaki član Odbora imaju dva zamjenika. Predsjednik odnosno zamjenici predsjednika Odbora suci su Vrhovnog suda Republike Hrvatske, dok su članovi Odbora odnosno njihovi zamjenici zamjenik glavnoga državnog odvjetnika Republike Hrvatske, predstavnik civilnog društva iz područja zaštite žrtava kaznenih djela, predstavnik ministarstva nadležnog za poslove pravosuđa te stručnjak iz područja zdravstva ili socijalne skrbi.

¹²¹ Ako žrtva zbog zdravstvenih razloga nije u mogućnosti podnijeti zahtjev u navedenom roku, zahtjev mora podnijeti najkasnije u roku tri mjeseca od dana kad su prestali postojati razlozi zbog kojih nije bila u mogućnosti podnijeti zahtjev, a najkasnije u roku tri godine od dana kad je počinjeno kazneno djelo.

Ako je žrtva maloljetnik ili osoba lišena poslovne sposobnosti, a njezin zakonski zastupnik nije podnio zahtjev u roku iz stavka 1. ovoga članka, rok od šest mjeseci počinje teći od dana kada osoba navrší 18 godina ili od dana kad je po nastupanju punoljetnosti žrtve pokrenut kazneni postupak ili od dana kad je osobi vraćena poslovna sposobnost.

¹²² Rješenje o pravu na naknadu dostavlja se podnositelju zahtjeva u roku 8 dana od donošenja. Protiv rješenja Odbora nije dopuštena žalba, ali podnositelj zahtjeva može pokrenuti upravni spor.

¹²³ Stoga se nakon pravomoćnosti rješenja i isplate naknade rješenje i obavijest o isplati dostavljaju nadležnom državnom odvjetništvu prema prebivalištu počinitelja kaznenog djela odnosno žrtve radi ostvarivanja prijelaza prava žrtve prema počinitelju na Republiku Hrvatsku i vraćanja neosnovano stečenog.

na način uređen posebnim zakonom” (čl. 43. st. 2. t. 2 Prijedloga). Budući da ZNNŽ uređuje samo pitanje naknade žrtvama kaznenih djela nasilja te da ne predviđa naknadu nematerijalne štete, valja zaključiti da je potrebno donijeti drugi zakon ili navedenu odredbu promijeniti da bude usklađena s opsegom ZNNŽ.

Valja istaknuti da je navedena odredba Prijedloga vrlo široko postavljena, kako u pitanju opsega primjene zakona s obzirom na vrstu kaznenih djela (sva kaznena djela za koje je propisana kazna zatvora od pet ili više godina), tako i s obzirom na vrstu štete koja se naknađuje (uključena je i nematerijalna šteta). Stoga se postavlja pitanje financijskih sredstava za isplatu naknada, budući da bi prema našem mišljenju za to trebala mnogo veća sredstva nego što su sredstva potrebna za primjenu ZNNŽ. Drugo rješenje jest izmijeniti navedenu odredbu tako da bude usklađena s opsegom ZNNŽ, što smatramo boljim rješenjem budući da bi naknada nematerijalne štete bila dodatno opterećenje za državni proračun, a postoje i teškoće pri njezinu utvrđivanju, o čemu svjedoči i činjenica da je naknada takve vrste štete iz državnih fondova iznimno rijetka i u stranim zakonodavstvima.

Valjalo bi razmotriti i pitanje stupanja na snagu ZNNŽ i početka provedbe odredbi o naknadi žrtvama kaznenih djela. Bilo bi prikladnije da se propiše ranije stupanje na snagu odredbi o naknadi štete u pogledu hrvatskih državljana, dok bi se stupanjem u Europsku uniju opseg primjene Zakona proširio i na državljane zemalja Europske unije.

9. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PRIJEDLOZI DE LEGE FERENDA

Prijedlog ZKP/08 donosi mnogobrojne novine u pravnom položaju žrtve i oštećenika. Razlikovanje žrtve i oštećenika te uvođenje mnogih novih prava, prvenstveno žrtve kaznenog djela, najvažnije su promjene koje Prijedlog uvodi. Riječ je o pozitivnim promjenama koje će pridonijeti poboljšanju položaja navedenih subjekata i usklađivanju našeg zakonodavstva s međunarodnim pravom. No, smatramo da ima prostora i potrebe za doradom pojedinih odredbi Prijedloga.

Razlikovanje oštećenika od žrtve po kriteriju prijave namjere aktivnog sudjelovanja u kaznenom postupku dobro je rješenje, no predlažemo određene promjene u zakonskoj definiciji tih subjekata.

Smatramo da bi bilo bolje rješenje, u čl. 202. st. 2. Prijedloga, da pojam žrtve obuhvati kako neposredne tako i posredne žrtve, pri čemu bi valjalo voditi računa o odredbama ZNNŽ, a iz definicije oštećenika iz čl. 202. st. 2. t. 11. Prijedloga bilo bi potrebno izbaciti dio izričaja “osim žrtve i druga osoba” i navesti samo da je oštećenik žrtva koja sudjeluje u postupku.

Držimo i da se pri definiranju žrtve ne bi smjela tražiti kumulacija fizičkih i psihičkih posljedica; dakle, umjesto “fizičke i duševne posljedice” valjalo bi stajati “fizičke *ili* duševne posljedice”.

U pogledu roka za prijavu namjere žrtve da u postupku sudjeluje kao oštećenik iz čl. 46. Prijedloga, smatramo da bi se i žrtvama koje su prije početka postupka obaviještene o pravu da u postupku sudjeluju kao oštećenici trebao ostaviti rok do početka glavne rasprave da se prijave kao oštećenici.

Odredba čl. 43. st. 2. t. 1. Prijedloga o pravu žrtve kaznenog djela (za koje je propisana kazna zatvora od pet ili više godina, a žrtva trpi teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice kaznenog djela) na savjetnika na teret proračunskih sredstava prije davanja iskaza u kaznenom postupku te pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva obuhvaćena je odredbom čl. 16. st. 3. te je stoga nepotrebna. Ako bi se pak zakonodavac odlučio to pravo dati samo žrtvama navedenih težih kaznenih djela, onda je potrebno brisati odredbu čl. 16. st. 3. Prijedloga.

Žrtva težeg kaznenog djela ima pravo na savjetnika na teret proračunskih sredstava prije davanja iskaza u kaznenom postupku te pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva, ako trpi teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice kaznenog djela. Može se pretpostaviti da je intencija navedene odredbe Prijedloga da taj savjetnik može biti kako pravne, tako i druge struke, s obzirom da pomaže žrtvi pri davanju iskaza te pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva. Smatramo međutim da bi, radi jasnoće zakonskog izičaja i određenja pojmove, izrazom “savjetnik” trebalo označivati samo stručnjake druge izvanpravne struke, dok bi stručnjak djelovanje kojeg je usmjereno na pravnu pomoć bio “opunomoćenik”. Stoga bi i tu odredbu valjalo izmijeniti te, ako zakonodavac namjerava žrtvama težeg kaznenog djela omogućiti pomoć pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva ili drugu pravnu pomoć, u izričaj navedene odredbe unijeti pravo žrtve na opunomoćenika. Razlikovanje savjetnika od opunomoćenika vidi se i iz odredbe čl. 45. st. 1. t. 1. Prijedloga.

Prijedlog ZKP/08 ne daje oštećeniku mogućnost preuzimanja kaznenog progona u situaciji kad državni odvjetnik u određenom vremenu nije započeo kazneni progon, ali nije ni donio rješenje o odbacivanju kaznene prijave. U važećem ZKP takva mogućnost postoji samo u skraćenom postupku, gdje je predviđen rok od tri mjeseca nakon isteka kojeg oštećenik ima pravo preuzeti progon. U Prijedlogu je i ta mogućnost oštećenika brisana te sada oštećenik ne samo u redovitom već ni u skraćenom postupku nema tu mogućnost djelovanja, već mora čekati odluku državnog odvjetništva neovisno o vremenu potrebnom za to. Riječ je o znatnom smanjenju prava oštećenika u skraćenom postupku, što nije u skladu s tendencijom poboljšavanja njegova položaja. Iako su državna odvjetništva u pravilu vrlo ažurna u rješavanju podnesenih kaznenih prijava, smatramo da bi ostavljanje te mogućnosti iz važećeg ZKP ili čak i njezino proširenje na redoviti postupak bilo korisno.

Kao jedno od novih prava žrtve kaznenih djela za koje je propisana kazna zatvora od pet ili više godina u Prijedlogu se navodi i “pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete iz državnog proračuna pod uvjetima i na način uređen posebnim zakonom” (čl. 43. st. 2. t. 2. Prijedloga). Budući da ZNNŽ uređuje samo pitanje naknade žrtvama kaznenih djela nasilja, te da ne predviđa naknadu nematerijalne štete, očito nije udovoljeno obvezi koju navedena odredba predviđa. Valja stoga zaključiti da je potrebno donijeti drugi zakon koji će urediti pitanje naknade štete ne samo žrtvama kaznenih djela nasilja već svim žrtvama kaznenih djela za koja je propisana kazna zatvora od pet ili više godina i koji će predvidjeti naknadu nematerijalne štete. Druga je mogućnost izmijeniti navedenu odredbu tako da bude usklađena s opsegom ZNNŽ, što smatramo boljim rješenjem.

Valjalo bi razmotriti i pitanje stupanja na snagu ZNNŽ i početka provedbe odredbi o naknadi žrtvama kaznenih djela. Bilo bi prikladnije da se razmotri ranije stupanje na snagu odredbi o naknadi štete u pogledu hrvatskih državljana, dok bi se stupanjem u Europsku uniju opseg primjene Zakona proširio i na državljane zemalja Europske unije.

Predložene odredbe Prijedloga ZKP/08 o pravnom položaju žrtve i oštećenika značajno su poboljšanje pravnog položaja tih subjekata kaznenog postupka, usklađeno s najnovijim dostignućima teorije kaznenog procesnog prava i najznačajnijim međunarodnim dokumentima koji uređuju tu materiju te razvojem pravne znanosti.¹²⁴

U današnje vrijeme, izmjene nacionalnih zakonodavstava o ovom pitanju u velikoj su mjeri rezultat ispunjavanja obveza preuzetih prihvaćanjem međunarodnog prava te općenito usklađivanja čak i s pravno neobvezujućim međunarodnim dokumentima. Međunarodni dokumenti koji uvode nova prava žrtve i općenito poboljšavaju njezin pravni položaj inspirirani su novijim razvojem koncepta ljudskih prava u kaznenom postupku, a težište tog koncepta sve se više pomiče na prava žrtve kaznenog djela.¹²⁵ Nakon nekoliko desetljeća usredotočenja na prava okrivljenika i nastojanja zaštite okrivljenika od prekomjernih posega države u njegova prava, interes zakonodavca pomiče se na promicanje prava žrtve u kaznenom postupku.¹²⁶ Uobičajeni bipolarni model kaznenog postupka država – počinitelj počinje u nekim segmentima dobivati, zbog jačanja položaja žrtve i oštećenika, neka obilježja trostranog

¹²⁴ No istovremeno s poboljšanjem procesnih propisa, ili čak prije njihove izmjene, potrebno je utvrditi razloge zbog kojih je položaj žrtve i oštećenika u sudskoj praksi nešto manje povoljan nego u pravnim propisima te u skladu s tim, ako je to moguće, poduzeti odgovarajuće mjere.

¹²⁵ *Doak, Jonathan*, *The Victim and the Criminal Process: An Analysis of Recent Trends in Regional and International Tribunals*, Legal Studies, vol. 23, no. 1. (2003), str. 3.

¹²⁶ *Ibid.*, str. 4.

odnosa država – počinitelj – žrtva, a svrha kaznenog postupka prestaje biti isključivo ostvarenje državnog prava kažnjavanja počinitelja. Učinkovit kazneni progon počinitelja kaznenih djela postaje pored obveze države ujedno i pravo žrtve. Zadovoljenje imovinskih interesa žrtve na naknadu štete nastale kaznenim djelom, zaštita žrtve od sekundarne viktimizacije, njezino poštovanje i priznanje njezina prava da se uvjeri u funkcioniranje državnog sustava sankcioniranja počinitelja te vezano s tim povrat njezina osjećaja sigurnosti postaju sve važniji.¹²⁷

S druge strane, jasno je da takvo integriranje žrtve u kazneni postupak i njezino pretvaranje u stranku nužno dovodi do određenih “konflikata” i, u određenoj mjeri, narušavanja državne strukture kaznenog postupka, ali i nekih drugih temeljnih načela kaznenog postupka. Stoga je postojanje određenih granica i protuteža primjereno. Držimo da je prilikom uređenja pravnog položaja žrtve potrebno voditi računa da mogućnosti obrane okrivljenika ne bi smjele biti znatnije oslabljene pravnim položajem žrtve kaznenog djela. Isto tako, ne smije se prekomjerno odustati od obveze obuhvatnog razjašnjenja stvari, tj. točnog utvrđivanja činjeničnog stanja iz obzira prema žrtvi.¹²⁸ Pored svega navedenog, smatramo potrebnim upozoriti i na interes procesne ekonomije te potrebu da se kazneni postupci odvijaju bez većih zastoja i da završavaju u razumnom roku. Optimalna zakonska rješenja su ona koja uspijevaju na prihvatljiv način uskladiti navedene potrebe.

Pitanje pravnog položaja žrtve kaznenog djela i oštećenika stoga je vrlo osjetljivo te ovisi o nizu razloga, među kojima je, pored već spomenutih razloga razvoja međunarodnog prava o ljudskim pravima, i tradicija pravne kulture određene države.

¹²⁷ No, valja priznati da takav razvoj propisa o pravima žrtve ima i druge učinke, koje neki drugi sudionici u kaznenom postupku baš i ne priželjkuju. Jačanje pravnog položaja oštećenika u kaznenom postupku sukobljava se ne samo s interesima okrivljenika već, realno gledajući, i s interesima državnih tijela koja sudjeluju u kaznenom postupku. Jasno je da okrivljenik ne dočekuje s radošću aktivnost oštećenika, budući da ona povećava izgleda za donošenjem osuđujuće presude. S druge strane, aktivno sudjelovanje oštećenika u postupku (u što ubrajamo postavljanje imovinskopravnog zahtjeva kao i aktivno korištenje postupovnih prava nuzgrednog tužitelja), osobito ako je riječ o vrlo aktivnom oštećeniku, čini postupak složenijim te ga produljuje, dok sucima i državnim odvjetnicima, opterećenim ostvarivanjem postavljene norme i brojnim drugim slučajevima, odgovara brzo i što jednostavnije rješavanje predmeta.

¹²⁸ Rieß, P., op. cit. u bilj. 30. U pogledu drugospomenutog razloga, utvrđivanja činjeničnog stanja, Schick ističe da “razrada i proširenje okrivljenikovih prava te prava svjedoka i oštećenika, kakvoj se teži u posljednje vrijeme, sve više potiskuje u pozadinu ustanovljenje istine kao cilj kaznenog postupka.” Upozorava i na mogućnost nastanka paradoksalne situacije da jedina “žrtva pojačane zaštite žrtve” postaje zapravo sama žrtva koja ima interes u okrivljenikovo osudi, do koje ne dolazi djelomično upravo zbog pojačanih prava žrtve namijenjenih njezinoj zaštiti. Schick, Peter J., Zaštita prava žrtve kaznenog djela naspram okrivljenikovih zaštitnih prava u kaznenom postupku, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 1, broj 1/1994., str. 383.

Možemo na kraju zaključiti da je pitanje pravnog položaja žrtve kaznenog djela i oštećenika u kaznenom postupku jedna od nepresušnih tema rasprava kaznenog procesnog prava, kao i u drugim slučajevima u kojima je potrebno pogoditi pravu mjeru ravnoteže suprotstavljenih interesa.

LITERATURA

1. Albrecht, Peter-Alexis, The Functionalization of the Victim in the Criminal Justice System, *Buffalo Criminal Law Review* 3 (1999-2000), str. 91-108.
2. Beloof, Douglas Evan, Third Model of Criminal Process: The Victim Participation Model, *1999 Utah Law Review*, (1999), str. 289-330.
3. Carić, Ante, Počinitelji i žrtve – odgovornost i pravednost u kaznenom postupku, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 37., 2000., str. 279-293.
4. Cuomo, Mario M., The Crime Victim in a System of Criminal Justice, 8 *St. John's J. Legal Comment.* (1992-1993), str. 1-20.
5. Damaška, Mirjan R., Lica pravosuđa i državna vlast: usporedni prikaz pravosudnih sustava, Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2008.
6. Doak, Jonathan, The Victim and the Criminal Process: An Analysis of Recent Trends in Regional and International Tribunals, *Legal Studies*, vol. 23, no. 1. (2003), str. 1-32.
7. Grubić Radaković, Lidija, Procesni položaj oštećenika u redovnom kaznenom postupku, *Aktualnost hrvatskog kaznenog zakonodavstva*, 2006., str. 63-71.
8. Höynck, Theresia, Das Opfer zwischen Parteirechten und Zeugenpflichten, *Nomos*, 2005.
9. Haxton, David, Rape Shield Statutes: Constitutional Despite Unconstitutional Exclusions of Evidence, *Wisconsin Law Review*, 1985., str. 1219-1272.
10. Kai-Yuan Wu, Die Rechtsstellung des Verbrechensopfers im staatlichen Strafverfahren am Beispiel der Nebenklage, Frankfurt am Main [u.a.] : Lang, 2007.
11. Krapac, Davor; Lončarević, Darko, Oštećenik kao tužitelj u krivičnom postupku, *Pravni fakultet u Zagrebu*, Zagreb 1985.
12. Krapac, Davor, *Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupovnog prava*, VII., izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, 2008.
13. Kraus, Božidar, Oštećenik u krivičnom postupku sa posebnim osvrtom na ostvarivanje imovinskopopravnog zahtjeva u adhezionom postupku, *Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, vol. 20, br. 4/1982., str. 511-529.
14. Mekjian, Gerard J.; Varughese, Mathew C., Hearing the Victim's Voice: Analysis of Victims' Advocate Participation in the Trial Proceeding of the International Criminal Court, *17 Pace International Law Review*, (2005), str. 1-46.
15. O'Hara, Erin Ann, Victim Participation in the Criminal Process, *13 Journal of Law and Policy*, (2005), str. 229-248.
16. Pavišić, Berislav, *Komentar Zakona o kaznenom postupku*, peto, dopunjeno izdanje, Rijeka, 2007.
17. Schick, Peter J., Zaštita prava žrtve kaznenog djela naspram okrivljenikovih zaštitnih prava u kaznenom postupku, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 11, broj 1/2004., str. 313-345.
18. Schunemann, Bernd, Role of the Victim Within the Criminal Justice System: A Three-Tiered Concept, *The*, 3 *Buff. Crim. L. Rev.* 33 (1999-2000), str. 33-50.
19. Šeparović, Zvonimir, Oštećeni u krivičnom pravu, *Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, vol. 20, br. 4/1982., str. 547-558.

20. Šeparović, Zvonimir, *Viktimologija: studije o žrtvama*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1987.
21. Trechsel, Stefan, *Human Rights in Criminal proceedings*, Oxford University Press, 2005.

Summary

SUBJECTS IN THE CRIMINAL PROCEDURE: THE LEGAL POSITION OF VICTIM AND INJURED PERSON IN THE NEW CROATIAN CRIMINAL PROCEDURE

In the last few decades, the position of the crime victim in the criminal procedure has developed significantly. The Draft of the new Croatian Criminal Procedure Act follows this tendency and introduces many new procedural rights for victims. In the future, the continued development of the victim's rights is to be expected, but some important principles must be taken into consideration. The expansion of the victim's procedural rights must not lead to a situation where the defendant's rights are significantly limited. In addition, taking care of the victim should not disrupt, at least not significantly, the fact-finding process. The issue of the legal regulation of the victim's procedural rights in the criminal procedure is an eternal source of discussion since it requires a balance to be struck between confronting procedural subjects that is always hard to achieve.